

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΕ'.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοθῆσῃ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. Ἐλάσι. ἑτους καὶ εἶνα: ἑτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδοῦ Σταδίου 32.

10 Ἰανουαρίου 1888

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΑΠΠΕΙΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Τὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας εἶδον κατ' αὐτὰς εὐαγγελιζομένας τὴν κατὰ τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον τέλεσιν τῆς βιομηχανικῆς τῶν Ὀλυμπίων ἐκθέσεως. Εἰς τὰς ζωηρῶς ἐπευφημούσας φωνὰς καθήκον αἰσθάνομαι νὰ προσθέσω καὶ ἄλλην μίαν, οὐχὶ μὲν ἐπίσης ζωηράν αὐτήν, διότι εἶναι φωνὴ πρὸ πολλοῦ τεθνεώτος, ἀλλὰ πασῶν ἰσχυροτάτην καὶ μᾶλλον δικαιουμένην ν' ἀκουσθῆ, τὴν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα.

Πολλοὶ ὁμῶς ἴσως ἀγνοοῦσι τί ἐννοῶ διίσχυριζόμενος ὅτι ἔχω τὸ καθήκον τοῦτο, καὶ ἐρωτῶσι μᾶλλον ἢν ἔχω τὸ τοιοῦτον δικαίωμα. Διὰ τούτους ἀναγκάζομαι νὰ ἐπαναλάβω ἐν βραχεῖ ὅ,τι καὶ ἄλλοτε ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ἔγραψα.

Ἦμην λοιπὸν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὅτε ὁ Βασιλεὺς Ὅθων μοὶ ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν ἀνθρώπου τέως ἀγνώστου, τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, προτείνοντος ἐπὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ ν' ἀνανεώσῃ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, περὶ ὧν εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τινὰς ἐφημερίδας, ὃ δὲ Βασιλεὺς ἐπαφῆκεν εἰς ἐμὲ νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ γενναίου πατριώτου καὶ νὰ πράξω ὅπως ἐγκρίνω.

Μία ἐπιστολὴ μου ἤρκεσεν ὅπως τὸν πείσῃ ὅτι ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι οἱ εἰς τὸν νῦν πολιτισμὸν μάλιστα ἀντιστοιχοῦντες ἀγῶνες εἰσὶν οὐχὶ οἱ τῆς πυγμῆς ἢ τῆς πάλης, ἀλλ' οἱ διανοητικοί, οἱ τῆς βιομηχανικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, καὶ διὰ τῆς πρώτης τοῦ ἀπαντήσεως παρεδέχετο ἐνθουσιωδῶς τὸ σχέδιόν μου ὁποῖον τῷ τὸ ἐξέθηκα. Ἀμφιβολίαν λοιπὸν δὲν ἐπιδέχεται ὅτι ἐκ τοῦ τάφου του ἐπικροτεῖ βλέπων τέλος περατούμενον τὸ πατριωτικὸν ἔργον, ὃ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἀπεφάσισε καὶ ἐπρόοικισε, καὶ ὃ, μετὰ τινὰς ἀποπείρας κατ' ἀρχάς, διεκόπη μετὰ ταῦτα παραδόξως ἐπὶ μακρὰ ἔτη.

Ἄλλ' ἄμα λαβὼν τὴν συγκατάθεσίν του, δι' ἧς εἰς ἐμὲ τὸ πᾶν ἔργον ἀπολύτως ἀνέθετεν, ἐνόμισα ἀσυγχώρητον ν' ἀφήσω καὶ στιγμὰς μόνον ἐπὶ ματαίῳ νὰ παρέλθωσιν ἐπὶ τοσοῦτῳ ἐθνωφελοῦς ἔργου, μέλλοντος νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ὕλικήν πρόοδον καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος· τῷ ἔγραψα ἐπομένως διὰ

τοῦ πρώτου ταχυδρομείου, ὅτι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ γενναίου του ἐπιχειρήματος ἀντίκειται μεγάλη δυσκολία, ἢ ἀνάγκη οἰκοδομήματος διὰ τὰς ἐκθέσεις. Ἀλλὰ διὰ τοῦ πρώτου ἐπίσης ἐπομένου ταχυδρομείου εἶχον τὴν ἀπόκρισίν του λέγουσαν ὅτι ἀναγνωρίζει πληρέστατα τὴν ἀνάγκην περὶ ἧς τῷ ἔγραψον, καὶ μὲ παρεκάλει νὰ φροντίσω περὶ αὐτῆς.

Τότε ἀμέσως μετεκαλεσάμην παρ' ἐμοὶ τὸν Γάλλον ἀρχιτέκτονα Κ. Boulanger, τῷ ἐξέθηκα τὰς περὶ τῆς οἰκοδομῆς ἰδέας μου, ἃς οὗτος παρεδέχθη πληρέστατα καὶ τῷ ἐζήτησα τὸ σχέδιον αὐτῆς καὶ τὸν προϋπολογισμόν. Μεθ' ἡμέρας δέ τινὰς μοὶ ἔφερεν ἀμφοτέρως· καὶ ἔσπευσα μὲν νὰ τὰ πέμψω εἰς τὸν Κον Ζάππαν, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέκρυψα τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὴν λύπην μου, διότι παρὰ πᾶσάν μου προσδοκίαν εἶδον ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς ἀνέβη εἰς τὴν κατ' ἐμὲ μεγίστην ποσότητα τῶν 1,200,000 δραχμῶν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἑκατομμύριον διὰ τὴν οἰκοδομήν, αἱ δὲ διακόσαι χιλιάδες διὰ τὴν ἐπίστρωσιν τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου διὰ λιθίνων βαθμίδων, οἷαν εἶχε πράξει ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἵνα ἐκεῖ τελῶνται καὶ οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες, καθ' ὃ εἶχον δώσει σχέδιον εἰς τὸν Κον Ζάππαν, ἔμελλον νὰ συνοδεύωσιν τὴν ἐκθεσιν.

Ἡ ταχύτατα ἐλθοῦσα ἀπάντησις τοῦ φιλοπάτριδος δωρητοῦ ὑπερέβη πάσας τὰς προσδοκίας μου. Μοὶ ἔγραψεν ὅτι παραδέχεται ἐντελῶς τὸ σχέδιον ὡς τῷ ὑπεβλήθη, καὶ δέχεται καὶ ἐγκρίνει τὸν προϋπολογισμόν, ἐν μόνον ἀπαιτῶν, νὰ γίνῃ τὸ οἰκοδόμημα ἀπλοῦν, μόνον εἰς τὰς ἀνάγκας ἀνταποκρινόμενον, καὶ ἄνευ ματαίων κοσμημάτων. Ὅταν τούτων τὴν φροντίδα ἀνέθετεν εἰς ἐμὲ, φυσικῶ τῷ λόγῳ αἰσθάνομαι ὅτι ἐκ τοῦ τάφου του ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μοὶ ζητῇ λόγον τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐντολῶν του, δι' ἧς τὴν ἀκριβείαν ἀναγνωρίζω ὅτι κατὰ μέρος εὐθύνομαι.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσιν μὲν, ἤθελον αὐτὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σταδίου, ὅθεν ἡ Αὐλὴ καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι θὰ ἠδύναντο ἀπὸ εὐρέος ἐξώστου νὰ ἐπιβλέπωσι τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μυριάδας τῶν περικαθημένων θεατῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἠμολογῶ τὸ πρῶτόν μου σφάλμα δι' ὃ εὐθύνομαι. Ἀπῆλθον ὁ ἴδιος εἰς τὴν κορυφὴν

τοῦ Σταδίου, εἶδον ἐκεῖ εὐρεῖς ἀγρούς, καταλληλοτάτους διὰ τὸ κατάστημα, καὶ ἠρώτησα περὶ τῆς τιμῆς των. Ὅτε ὁμῶς ὡς τιμὴ τοῦ χωρίου μοὶ ἐζητήθησαν ἐννέα χιλιάδες δραχμῶν, κάκιστα ποιῶν καὶ τὸ μέλλον μὴ προιδῶν, ἀπέσχον τῆς ἀγορᾶς, διότι δὲν ἤθελον ὁ δωρητῆς νὰ ἐπιφορτισθῇ διὰ τοιαύτης δαπάνης, ὅτε ἡλπίζον ὅτι τοὺς ἀφόρους ἐκείνους ἀγρούς ἡδύνατο τότε νὰ ἔχη ἀντὶ διςχιλίων δραχμῶν.

Πλὴν δὲ τούτου ἔπραξα τότε συγχρόνως καὶ ἄλλο, δι' ὃ ἴσως δικαιοῦται νὰ μοὶ ζητήσῃ λόγον, ἂν τὰς πράξεις ἡμῶν ἐπιβλέπῃ, τὸ πνεῦμα τοῦ Ζάππα, ὃ ὁμῶς τότε ἐγὼ ὀρθῶν ἐνόμισα. Φρονῶν ὅτι, ἀφ' ὅτου ἡ ὑπόθεσις περιῆλθεν εἰς φάσιν ἀπαιτοῦσαν μόνον ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν, ὑπεξέφευγε πλεόν τὴν δικαιοδοσίαν μου ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀνέθηκα αὐτὴν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ παρ' αὐτῶ συνέστη Ἐπιτροπῇ πρὸς διεξαγωγὴν αὐτῆς. Εἰς αὐτὸ δ' ἐπεμψα πάντα τὰ αὐτὴν ἀφορῶντα ἐπίσημα ἐγγράφα, ὡς καὶ πάσας τὰς πρὸς ἐμὲ ἰδιωτικὰς τοῦ Ζάππα ἐπιστολάς, ἀλτίνες ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ σώζονται, καὶ ἂν ἀναζητηθῶσι θέλουσιν εὐρεθῆ εἰς τὰ ὑπουργικὰ ἀρχεῖα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἄν ὁμῶς ἀνευρεθῶσιν, θέλει, νομίζω, καταστῆ προφανές, ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου διστράφη, παρενοηθεῖσα. Ὡς πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ καταστήματος, ἀληθές ὅτι ὁ δωρητῆς περιγράφει αὐτὴν ἐν τῇ διαθήκῃ του διὰ τινῶν λέξεων, ἀλλ' ἡμιστὰ ὠρισμένων καὶ οὐδεμίαν ἔχουσῶν ἀξίωσιν τεχνικὴν. τὸ δ' αὐτὰς ἀκριβέστατα ὀρίζον ἐστὶν ἡ ἢν ἐκφράζει ἀξίωσις τοῦ «*νὰ κτισθῇ τὸ κατάστημα τῶν Ὀλυμπίων, μετὰ τοῦ σταδίου αὐτοῦ, κατὰ τὸ σχέδιον ὃ μοὶ εἶχε στείλει, καὶ οὐ εἶχε ὁ ἴδιος ἐκεῖ τὸ παρόμοιον*».

Τὸ σχέδιον λοιπὸν τοῦτο, οὐ τὸ ἐν ἀντίγραφον πρέπει νὰ συνοδευθῇ τὴν διαθήκην, καὶ τὸ ἄλλο νὰ εὐρίσκῃται εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, εἰς ἃ ἐγὼ τὸ ἐπεμψα, ἐστὶν αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ συντάξεν ὁ K. Boulanger, ἐν συνεννοήσει μετ' ἐμοῦ καὶ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μου. Εἶχε δὲ τοῦτο, καὶ ὅστις ἀναδιφήσῃ εἰς τὰ ἀρχεῖα, θέλει εὐρεῖ ὅτι ἔχει τὸ σχῆμα ἀρχαίου θεάτρου· ὃ εἰσέρχόμενος δηλαδὴ εἰς αὐτό, εὐρίσκειται εἰς ἡμικύκλιον (ἔστω καὶ κύκλον) ὡς τὴν ἀρχαίαν θυμὲλιν, ἀφ' οὐ ἀκτίνες, ὡς αἱ ἀρχαίαι πάροδοι, (οὐχὶ ἀναγκαίως τρεῖς, ἀλλ' ὅσας ὁ γῶρος ἐπιδέχεται), αὐτὰί αἱ στοαὶ αἱ πρὸς ἔκθεσιν, χωροῦσι μέχρι δευτέρας, πολὺ εὐρυτέρας ἡμικυκλίου στοὰς· ὥστε ὃ εἰσὼν εἶχε ἀμείσως καὶ δι' ἐνός βλέμματος ὑπ' ὅψι του πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἔκθεσιν, διηρημένην εἰς τὰς ἀκτινοειδεῖς ἐκείνας στοὰς καὶ εἰς τὸ πρὸς ὃ ἦγον μέγα ἡμικύκλιον. Ὀρίζετο δὲ ῥητῶς ἐν τῇ συνοδευ-

οῦση τὸ σχέδιον σημειώσῃ, ὅτι ὀφέποτε ἡ ἐθνικὴ ἀνάπτυξις ἤθελεν ἀπαιτήσῃ μείζονα χῶρον ἐκθέσεως, ὀπίσω τοῦ πρώτου ἡμικυκλίου θὰ ἔφοδομετο καὶ δεύτερον, μετ' ἐπεκτάσεως τῶν παρόδων καὶ παρενθέσεως καὶ ἄλλων, ὡς εἰς τὰς ἀρχαίας κερκίδας· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν παρόδων διαστήματα θὰ ἔμενον ὑπαιθρα, διὰ τὰς γεωργικὰς ἐκθέσεις, τὰς τῶν ἐργαλείων κτλ.

Καὶ τοιοῦτο μὲν ἐν γένει ἦν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον, εἰς ὃ παραπέμπει καὶ ἡ διαθήκη. Κατὰ τὸ 1866 δὲ ἦλθε πρὸς ἐμὲ χαρὰς πλήρης ὁ K. Boulanger, καὶ μοὶ ἐπέδειξε τὸ σχέδιον τῆς πρώτης ποτὲ τελεσθείσης παγκοσμίου ἐκθέσεως, τῆς τῶν Παρισίων, κατὰ τὸ 1867, ἐντελῶς δικαιολογῶν τὸ ἡμέτερον, διότι, εἰ καὶ ἐκείνη ὤφειλε νὰ ἦ ἀπειράκις μείζων, ἐπενοήθη αὐτὸ καὶ διεγράφη ἐντελῶς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων μετὰ τοῦ ἡμετέρου.

Ἄλλὰ τὸ ἡμέτερον κατάστημα, τὸ ἡδη περατωθὲν, καί, ὡς ἀναγινώσκω, ἐτοιμον νὰ παραδοθῇ, ἀνταποκρίνεται μὲν ἴσως εἰς τὰς λέξεις τῆς διαθήκης, ἀλλ' οὐδὲν εἰς τὸν νοῦν αὐτῆς, δηλαδὴ εἰς τὸ σχέδιον ὃ ἐκείνη ἐνόει, καὶ ῥητῶς ἔλεγεν ὅτι θέλει νὰ καθιερώσῃ, καὶ ὅσον καὶ ἂν κριθῇ ἴσως ἐκείνου ὠραιότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, εἶναι ὁμῶς ἐντελῶς ἄλλο, καὶ οὐδὲν εἰς τὸν σκοπὸν ἐκείνου ἀνταποκρινόμενον. Κατ' ἐκεῖνο ἐπρόκειτο, ὡς ἐρρήθη, ὃ εἰσερχόμενος, ὡς ἐκ κέντρου, νὰ ἔχη διὰ μιᾶς σχεδὸν πᾶσαν τὴν ἔκθεσιν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τὰ ἀπώτατα αὐτῆς σημεῖα νὰ τῷ ὄσιν εὐθὺς προσιτά· τοῦ δὲ οἰκοδομηθέντος ὅλως ἄλλως φαίνεται ὡς ὁ σκοπός. Οὐχὶ κατὰ τὴν εἰσόδον, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ ἔχει κύκλον φρεατοειδῆ, οὐ πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναμαι νὰ ἐνηλώσω ἄλλον σκοπὸν, εἰμὴ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μὴ ἀκριβοῦς ἐκφράσεως τῆς διαθήκης, καὶ μὴ δεόντως ἀνταποκρινόμενης πρὸς τὸ σχέδιον ὃ ἡ διαθήκη παραδέχεται καὶ καθιεροῦ· καὶ ἔχει μὲν πλὴν τῆς εἰσόδου καὶ τρεῖς ἄλλας θύρας, ἀλλ' αὐτὰς φέρουσιν εἰς αἰθούσας, οὐχὶ εἰς παρόδους, οὐδεμίαν χορηγοῦσαι ἀποψιν εἴτε γενικὴν εἴτε μερικὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐκθέσεως, καὶ τόσον ὀλιγότερον, καθ' ὅσον ἐπιπροσθοῦσι κίονες μεγαλοπρεπεῖς. Ὅπισω δὲ τινῶν εὐρυχώρων αἰθουσῶν, ὅλως ξένων εἰς τὴν ἀμφιθεατροειδῆ διασκευὴν τοῦ σχεδίου, ἔπεται μακροτάτη πάροδος ἡμικυκλική, καὶ αὐτὴ πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς λέξεως μᾶλλον ἢ τῆς ἐννοίας τῆς διαθήκης, καὶ φαινόμενη κυρίως ὅτι σκοπεῖ τὴν ἀπόκρυψιν τῶν ἐκθεμάτων ἀπὸ 10 εἰς δέκα βήματα, ἐνῶ ἂν ἡ στοὰ ἦν εὐθύγραμμος, θὰ ἐφαίνετο αὐτὴ καὶ πᾶσα διὰ μιᾶς.

Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἀμφισβᾶλλω ὅτι ὑπ' ἀρίστων καλλιτεχνῶν ἀνεγερθὲν, τὸ οἰκοδομημῆκα ἐστὶν ἄριστον ὑπ' ἀρχιτεκτονικὴν ἐποψίν· ἀλλ' ὡς

πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἰδρύθη, τὸ νομίζω, καὶ ὡς πρὸς τὸ πρότυπον ὃ ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, τὸ λέγω παντάπασιν ἐσφαλμένον, εἰ καὶ ἐμπροσθέντος εἰς πλῆθος, ἐν ὅλοις περὶ τοὺς 80 νομίζω μαρμαρίνου κίονας ἰωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ καὶ μονολίθου Ἑρμῆς· ἀλλ' ἐκτός τοῦ ὅτι τινές, οἱ πλείστοι τῶν κίωνων τούτων παρακωλύουσι τὴν κοινωσίαν, ἐν ἄλλοις καὶ οἱ ἐμπρὸς καὶ οἱ ὀπίσω τῆς κυρίας εἰσόδου, ἠτις καὶ αὐτὴ ἐστὶν ἀκατανόητος στενὴ διὰ τὴν συρροὴν τῶν μελλόντων νὰ εἰσέρχονται καὶ νὰ ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἐκθέσεων, ἐκτός τούτου τὰ ἐπιδεικτικὰ καὶ πολυδάπανα ταῦτα κοσμήματα κατασκευάσθησαν ἀντικρυς παρὰ τὴν ῥητὴν πρόθεσιν τοῦ ἰδρυτοῦ, οἳ ἐκφράζονται ἐν τῇ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ του, τῇ ἀποθεσίῃ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ δι' ἧς ἀπῆται ἀπλότητα καὶ ματαίων κοσμημάτων ἀποφυγῆ. Καὶ ἂν μὲν πρὸς τὰς τοιαύτας κοσμήσεις ἐζητήθη καὶ ἐλήφθη ἡ ἄδεια τοῦ K. Κωνστ. Ζάππα, τὸ ἀγνοῶ, καὶ ἤθελον τὸ λυπηθῆ, διότι καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ φρονῶ ὅτι τὰ χρήσιμα ἔργα πρέπει νὰ προηγῶνται ματαίων ἐπιδείξεων· ἂν δ' οἱ ἐπιμεληθέντες τῆς οἰκοδομῆς ἔλαβον αὐτογνώμωνως ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ K. Ζάππα τὰ διὰ τὴν παρέλκουσαν ταύτην μεγάλην δαπάνην, τότε ὄφειλω νὰ εἰπῶ ὅτι ἐξ ἀγνοίας πάντῃ τῶν προθέσεων του, οἳ ἐκφράζονται ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτοῦ τοῖς ἐν τοῖς ἀρχείοις, παρεβῆσαν αὐτὰς ἐντελῶς.

Ἐν γένει τὸ ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ δεκτὸν γενόμενον σχέδιον, ἀφελές ἀλλ' εὐρύχωρον, ἔχον μόνον τὰς παρόδους καὶ τὰς ἡμικυκλικὰς στοὰς ὑπαρόφους, θὰ ἔμενον ἐντός τῶν ὀρίων τοῦ ὑπ' ἐκείνου ἐγκριθέντος καὶ κυρωθέντος προὑπολογισμού, καὶ θὰ ἦν ἀσυγκρίτως οἰκονομικότερον τοῦ ἡδη περατωθέντος οἰκοδομήματος, ἔχοντος καὶ ἄνω ὄροφον μετὰ ταπεινῶν δωματίων, εἰς πᾶν ἄλλο προσφόρων ἢ εἰς ἔκθεσιν. Ὁ δ' Εὐαγγέλης Ζάππας εἶχε προσέτι προιδεῖ καὶ ὀρίσει τὴν χρῆσιν τῶν εἰσοδημάτων τῆς περιουσίας του, ὅσα ἤθελον περισσεύει ἐκ τῆς δαπάνης τῶν τετραετηρικῶν ἐκθέσεων. Εἶχεν ἀποφασίσαι ὅτι μεθ' ἐκάστην ἐκθεσιν τὸ κατάστημα, ὃ ἐχρησίμευσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα, δὲν θὰ ἔμενον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη κενὸν καὶ ἀχρηστον, ἀλλὰ θὰ μεταβάλλετο εἰς σχολεῖον, ἐν τῶν χρησιμωτάτων διὰ τὴν ἐθνικὴν πρόσδο. Ἐκ τῶν ἐκθετῶν οἱ πρῶτοι βραβευόμενοι, μέχρις ὠρισμένου ἀριθμοῦ, θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐκθέσεως, νὰ κατατάσσονται εἰς αὐτὸ πρὸς τελοποίησιν τῆς βιομηχανίας ἢν μετέρχονται, μετακαλουμένων ἐξ Ἑυρώπης πρὸς τοῦτο διακεκριμένων διδασκάλων ἢ ἐργοστασιαρχῶν, εἰς ἀριθμὸν ἀνάλογον τῶν ὑφισταμένων πόρων. Οὕτως ἐντός τῶν τεσσάρων ἐτῶν, μετὰξὺ δύο ἐκ-

θέσεων, πολλὰ τῶν ἐγχωρίων βιομηχανιῶν δύνανται νὰ τελοιοποιῶνται, διότι καλοὶ τεχνῖται καὶ βραβευθέντες ὀλίγους μόνον θὰ χρειάζονται μῆνας ἵνα ἐκμάθωσιν ὅτι τοὺς ἐλλείπει, ὥστε καὶ ἱκανοὶ νὰ ὄσιν καὶ τοῖς λοιποῖς βιοτέχνῳις αὐτῶν τὰς βελτιώσεις ἃς ἔμαθον νὰ διδάσκωσι, καὶ διὰ τῆς καλλιτέρας παραγωγῆς καὶ ἐαυτῶν καὶ τοῦ τόπου τὰ εἰσοδήματα νὰ αὐξάνωσι. Τοῦτο τῷ ὄντι δὲν λέγεται ἀκριβῶς ἐν τῇ διαθήκῃ, ἐνθα λόγος γίνεται ὅπως οἱ βιομήχανοι ἀποπερατώσιν τὰς ἐλλείψεις των βαθμηδὸν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ μηχανὰς τῆς Ἑυρώπης, ὅπου τὸ «*τῆς Ἑυρώπης*» καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ ἀλληλογραφίαν, καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 17 τοῦ ἀπὸ 19 Αὐγ. 1858 Β. Διατάγματος καὶ ὀρθὸν εἶναι καὶ εὐλογον ν' ἀποδοθῇ μόνον εἰς τὰς μηχανὰς (εὐρωπαϊκὰς μηχανὰς) καὶ οὐχὶ εἰς τὰ σχολεῖα, ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρου καὶ ὀλιγοδαπανωτέρου ὄντος, ὅτε πρόκειται περὶ πρακτικοῦ τινος κλάδου βιομηχανίας, νὰ μετακαλῆται ἐνταῦθα ἐπ' ὀλίγους μῆνας ξένος τις ἐμπειροτέχνης, παρὰ νὰ στέλλωνται εἰς τὴν Ἑυρώπην πολλοὶ τεχνῖται Ἑλληνας, καὶ πιθανῶς ἐπὶ χρόνον πολὺν.

Ἄν τὸ κατάστημα ἦν διηρημένον εἰς ἃς εἴπομεν ἄνω εὐπρεπεῖς ἀλλ' ἀφελῆς στοὰς καὶ παρόδους, εὐκολώτατον θὰ ἦτον μετὰ τὴν ἐνός μηνὸς ἐκθεσιν, νὰ διηροῦντο αὐταὶ διὰ ξυλίων διατειχισμάτων ἐπὶ τέσσαρα ἔτη εἰς διάφορα ἐργοστάσια τοῦ τοσοῦτον πρακτικοῦ σχολεῖου τῆς τελοιοποιήσεως, ἐνῶ ἡδη τὸ κατ' ἐμὲ καὶ δὲν βλέπω ποῦ ταῦτα δύνανται νὰ διατεθῶσι μετὰξὺ τῶν καταγλύφων κίωνων καὶ τῶν Ἑρμῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι ἀνέγνω ἐσχάτως δυσνόητον δι' ἐμὲ, ὅτι παρὰ τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως ἐτοιμάζεται νὰ οἰκοδομηθῇ... θεάτρον! Καὶ ναὶ μὲν ἐχάρην ἀκούσας ὅτι τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐζητήθη παρ' ἀρχιτέκτονος, ἐπὶ φιλοκαλίᾳ καὶ κρίσει διακρινομένου, τοῦ πεπαιδευμένου K. Δορπφὲλδ, καὶ μάλιστα ὅτι τὸ δοθέν ὑπ' αὐτοῦ συνάδει πρὸς τὴν ἀρτίως εἶχον καὶ αὐτὸς προτείνει, προκειμένου περὶ τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου, ἰδεᾶν κοίλου ὑπαίθρου, καὶ μόνον εἰς τινὰς περιστάσεις καλυπτομένου. Ἄλλὰ θεάτρον παρὰ τῷ καταστήματι τῶν ἐκθέσεων πρὸς τίς; Ἐρωτῶ τοῦτο διότι τὸ ἀγνοῶ. Ἄν ὁ ἐπὶ πατριωτισμῷ ἐφάμιλλος τοῦ ἐξαδέλφου του K. Κωνστ. Ζάππας ἀπεφάσισεν ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας, ἢς οὐχ ἤττον ἢ ἐκείνος γενναιοτάτην ποιεῖται χρῆσιν, νὰ ἰδρύσῃ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὸν θεάτρον, καὶ ἠθέλησε νὰ κτίσῃ αὐτὸ παρὰ τῷ ἰδρύματι τοῦ μεγαλεπήβολου του συγγενοῦς, ἵνα πλησίον ἀλλήλων συμβαδίζωσιν ἡ ὕλικὴ καὶ ἡ διανοητικὴ πρόσδος, ἀγαθὴ τύχη! τὸ πανελλήνιον πρέπει νὰ ἐπικροτήσῃ, καὶ δὲν μᾶς

μένει ἢ γὰρ εὐχρηθῶμεν τὸ θέατρον τοῦτο ἢ ἀνεγερθῆ ἄξιον τοῦ σκοποῦ του, οὐχὶ μὲν μετὰ περιττῶν ἐξωτερικῶν κοσμημάτων, ἀλλὰ κατὰ διαστάσεις, ἐσωτερικὴν διατάξιν καὶ διασκευὴν ἀνταξίως τῶν ἀριστουργημάτων, ἃ πρέπει νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι καλλιεργούμενη θέλει παραγάγει ἢ φιλολογία ἡμῶν.

Ἄν ὅμως τοῦτο οὕτω δὲν ἔχη, καὶ τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ θεάτρου τούτου, μεγάλου ἢ μικροῦ, διότι ἀγνωσθῶν τὰ καθ' ἕκαστα, ἐλήφθησαν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Εὐαγγέλιου Ζάππα, ὡν εἶδομεν τίς κατὰ τὴν θέλησίν του καὶ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ὠφείλει νὰ ἦ ὁ προορισμός, τότε ἀπορώ πῶς τοῦτο ἀπεφασίσθη ἐντελῶς παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ διαθέτου, καὶ ἄνευ ἔχρους ἀνάγκης, διότι κατὰ τὴν διαθήκην του καὶ κατὰ πάσαν τὴν μετ' ἐμοῦ ἀλληλογραφίαν του, ἀπαξ κατὰ τετραετίαν πρόκειται νὰ γίνηται ἢ ἐκθεσίς, μηνιαίαν διάρκειαν ἔχουσα· κατ' αὐτῆς δὲ μίαν ἐσπέραν, τὴν τῆς τελευταίας Κυριακῆς, πρόκειται νὰ τελεῖται δραματικὸς διαγωνισμός, δηλαδή νὰ διδάσκηται ἀπὸ σκηνῆς ἐν δράμα, ὃ ἤθελεν ἀριστεύσει ἐν διαγωνισμῷ. Λοιπὸν διὰ μίαν παράστασιν γινομένην ἕκαστον τέταρτον ἔτος, ἤθελεν οἰκοδομηθῆ ἰδιαίτερον θέατρον εἰς πόλιν ἔχουσαν ἤδη τρία ἢ τέσσαρα θέατρα, καὶ μέλλουσαν ἴσως νὰ ἔχη καὶ περισσότερα; Ἄν δ' ἢ πρόθεσις εἶναι, μετὰ τὴν μόνην ἐκείνην ἡμέραν, τὸν λοιπὸν χρόνον τῆς τετραετίας νὰ ἐνοικιάζηται τοῦτο τὸ θέατρον, θὰ ἦν τοῦτο ἐπιχειρήσις κερδοσκοπική, μὴ ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ ὑπαγορευμένη, καὶ ἐπιβαρύνουσα, ἴσως διακινδυνεύουσα χρήματα ὡν εἶδομεν ἀνωτέρω πόσον ἐθνωφελὴς πρόκειται ἢ χρῆσις.

Δὲν εἰξεύρω ἂν ἢ ἐκφρασις τῆς διαθήκης (ἐν ἀρθρ. β') «τὸ κατὰστημα τῶν Ὀλυμπίων μετὰ τοῦ σταδίου αὐτοῦ» δὲν ἐδωκεν ἴσως ἀφορμὴν νὰ ὑποληφθῆ ὅτι ὁ Κ. Ζάππας διὰ τῆς λέξεως σταδίου ἐνόει θέατρον, καὶ ἤθελε νὰ προσθέσῃ τοιοῦτο εἰς τὸ ἱδρυμά του διὰ τὴν μόνην ἐκείνην παράστασιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐντελῶς ἀνυπόστατον. Ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ὁ Κ. Ζάππας ἐν τῷ πατριωτικῷ του ἐnthουσιασμῷ εἶχε παραδεχθῆ καὶ τὴν διὰ λιθίων ἐδωλίων, ἀντὶ 200, 000 δρ. ἐπίστρωσιν τῶν κλιτύων τοῦ σταδίου, καὶ τοῦτο αἰνίττεται ἐν τῇ διαθήκῃ του. Καὶ καὶ μὲν καὶ τοῦτο, διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦλάχιστον ἀπαξ κατὰ τετραετίαν θὰ ἐχρησίμευε μόνον. Ἄλλ' ἄξιον τοῦ εὐγενοῦς νοῦς τοῦ Ζάππα ἦτον διὰ μεγάλης δαπάνης ἢ ἀνεγείρη, ὡς ἐγκαύχημα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ στάδιον οἷον ἦν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καὶ βεβαίως μεταξὺ τῶν δύο ἐκθεσεων ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δημοτικὰς ἐορτὰς, δι' ἃς δὲν ὑπάρχει ἄλλο δεύτερον τοιοῦτο χωρίον, ὡς ὑπάρχουσι πολλὰ θέατρα.

Ἄν δὲ τὰ χρήματα διὰ τὸ θέατρον τοῦτο, οὐδὲν ἐννοῶ τὴν ἀνάγκην προκειμένου νὰ οἰκοδομηθῆ ἄλλο ἐθνικόν, οὐδὲ τὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ἱδρυματος τῆς ἐκθέσεως, καὶ προσέτι καὶ τὰ δαπανηθέντα καθ' ὑπέρβασιν τοῦ προϋπολογισμοῦ πρὸς πολυτελεῖν κόσμωσιν τοῦ ἱδρυματος τούτου ἐλήφθησαν ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς ἐπιμακρὸν χρόνον μὴ τελέσεως τῆς ἐκθέσεως, δύναται νὰ ἐρωτηθῆ πλὴν ἄλλων καὶ διατὶ ἢ ἐκθεσίς δὲν ἐτελέσθη εἰς τὸ ἀρχαῖον προσωρινόν κατὰστημα ὅτι ἦλθεν ἢ προθεσίμα τῆς καὶ διὰ τῶν πόρων τούτων ἀφ' οἷου κυρωθείσης τῆς διαθήκης ἦσαν διαθέσιμοι.

Ταῦτα ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεχούς ἐκθέσεως ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ εἰπῶ, καθ' ὅ ἐξ ἀρχῆς καὶ συνευθυνόμενος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διὰ τὴν σύμπραξιν, ἣν παρ' ἐμοῦ εἶχεν ἀπαιτήσει ὁ αἰδιδίμος Εὐαγγέλιος Ζάππας.

A. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΣΤΡΕΒΛΩΘΕΙΣΑ ΥΠΑΡΕΙΣ

Ἀνήγημα.

[Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ Rudolph Lindau]

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ἄ Ἐγεννήθη ἐκ πλουσίων γονέων, οἷτινες μὲ ἠγάπων περιπαθῶς καὶ μ' ἄφρονον ἐντελῶς ἐλεύθερον νὰ κάμνω ἢ νὰ μὴ κάμνω ὅ,τι ἤθελον ἢ νεότης μου ὑπῆρξεν εὐτυχῆς, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν δὲν ἔμαθον πολλὰ πράγματα. Οἱ γονεῖς μου εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ μοῦ δώσουν ἐκτακτὸν ἀνατροφὴν ἄλλ' ἀντὶ νὰ μὲ στείλουν πρὸς τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον, ἐμίσθωσαν ἀκριβὰ διαφόρους οἰκοδιδασκάλους, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἐπαρκῆ παιδαγωγίαν πολὺ βραδέως προώδευσά. Εὐτυχῶς εἶχα λαμπρὸν μνήμην, δὲν ἤμην φυγόπνοος, καὶ κατῴρθωσα τέλος πάντων, ὅτε ἐγεννα εικοσιδύο ἐτῶν, νὰ δώσω μὲ κόπους καὶ βάσανα τὰς ἀπολυτηρίους μου ἐξετάσεις καὶ νὰ μεταβῶ μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Ἐκεῖ ἐσπούδασα κατ' ἀρχὰς φιλοσοφίαν καὶ ἱστορίαν. Ἡ τύχη τὸ ἔφερε νὰ κατοικήσω εἰς μίαν παλαιάν οικίαν, ὅπου πρὸ διακοσίων ἐτῶν καὶ πλέον εἶχε ζήσει διάσημὸς τις σοφός. Τὸ ὄνομά του ἦτο γραμμένον μὲ κεφαλαία γράμματα ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σπουδαστηρίου μου, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν τὴν ἔβλεπον πάντοτε, ὡσὰκις ἐπέστρεφα εἰς τὴν κατοικίαν μου. Τὶ παράδοξον, ὅτι ἤρχισεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος νὰ κινή τὸ ἐνδιαφέρον μου! Ἦρχισα νὰ ἐπισκέπτωμαι τὴν βιβλιοθήκην καὶ νὰ μελετῶ τὴν βιογραφίαν του. Εἰς τοῦτο δὲ ἀσχολούμενος, εὗρον ἐν παλαιῶν κίτρινισμένον βιβλιόριον, ἀπὸ

τὸ ὅποιον, ἐφρίνετο, κανεὶς τῶν μεταγενεστέρων τοῦ βιογράφου δὲν εἶχεν ὠφελθῆ, καὶ τὸ ὅποιον ἔλεγεν, ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος σοφός εἶχε σπουδαίως ἀσχοληθῆ περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του εἰς τὴν ἀστρολογίαν, τὴν ἀλχημίαν καὶ τὴν μαγειρίαν, καὶ ὅτι εἶχεν ἀποταμιεύσει τὰ πορίσματα τῶν ἑρευρῶν του εἰς ἓν χειρόγραφον. Ποῦ ὅμως εὗρίσκετο τὸ χειρόγραφον αὐτὸ, τὸ βιβλίον δὲν ἔλεγεν ἀκριβῶς, διότι εἶχε δημοσιεῖται πεντήκοντα ὅλα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σοφοῦ· ὑπεδείκνυε μόνον, ὅτι πιθανόν νὰ εὗρίσκετο εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Λαῦδεν ἢ τῶν Παρισίων.

Ἐσκέφθη ἰσχυρὰ περὶ τοῦ πράγματος, καὶ ἐξήφθη πολὺ ἢ ἐπιθυμία μου ν' ἀνεύρω τὸ πολυτιμὸν χειρόγραφον. Τόσον δὲ τοῦτο ἀπησχόλει τὰς σκέψεις μου ὥστε κατήνησα μελαγχολικός.

Μίαν νύκτα χωρὶς νὰ ἴδω κανένον ὄνειρον, ἐξύπνησα αἴφνης, μὲ τρόμον καὶ μὲ φωνάς. Ἐπῆδθη ἀπὸ τὴν κλίνην μου τρέμων σύσσωμος, καὶ ὤρμησα πρὸς τὸ παράθυρον. Ἐκειθεν εἶδα καθαρὰ εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης μίαν σκιάν, ἢ ὅποια ἐκυμαίνεται εἰς τὸν ἀέρα εἰς ἀπόστασιν εἰκοσι βηματίων, καὶ ἦτον ἀπαράλλακτος ἢ εἰκότων τοῦ μεγάλου σοφοῦ, ὡς τὴν εἶχον ἰδεῖ ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου βιβλιαρίου. Τὸ φάντασμα εἶχε τὴν χεῖρά του ὑψωμένην καὶ ἔδεικνυε πρὸς ἀνατολάς. Μετὰ ἐν λεπτὸν περίπου ὥχρισας, διελύθη καὶ ἐσβέσθη.

Ἀνῆψα εὐθύς φῶς, διότι ἤμην τόσον ταραγμένος, ὥστε ἠσθάνομην ὅτι θὰ μοῦ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποκοιμηθῶ. Ἐνδύθη ταχέως καὶ ἐκτύπησα εἰς τὴν θύραν τοῦ γείτονός μου, εἰς τὸν ὅποιον εἶχα προσφέρει μερικὰς ὑπηρεσίας, καὶ ἤξευρα ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐφαινόμην ὀχληρός. Ἐκαμνε δὲ πολὺ συχνὰ ἡμέραν τὴν νύκτα, καὶ δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ὀργίζονται ὅταν τοὺς ταραττῇ κανεὶς τὸν ὕπνον.

Ἦτο ἐντελῶς παράδοξος ἄνθρωπος. Ὀνομάζετο Δρ. Σιγισμουῦνδος Σόδεν καὶ οἱ φοιτηταὶ τὸν ἐθεώρουν ὡς τὸν σοφώτατον ἄνθρωπον τῆς πόλεως. Ἐγραφε καὶ ὠμίλει τὴν ἐλληνικὴν καὶ λατινικὴν ὅσον εὐχερῶς καὶ τὴν μητρικὴν του γλώσσαν. Ἄλλ' οἱ καθηγηταὶ δὲν τὸν εἶχον εἰς μεγάλην ὑπόληψιν. Ἡμεῖς ἀπεδίδομεν τοῦτο εἰς τὸ ὅτι τοὺς ἐπετῆρει ἀγρόπνωσ καὶ πολλάκις μάλιστα ἐξεφράζετο περιφρονητικῶς περὶ αὐτῶν. Ἐφρίνετο ἔχων μικρὰν περιουσίαν. Ἐδίδε δὲ καὶ ἰδιαίτερα μαθήματα, ὡσὰκις ἀδρῶς ἐπληρώνετο. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του ἤμην καὶ ἐγώ. Εἶχεν ὅμως καὶ πολλὰ κακὰ ἐλαττώματα· ἐπινεν, ἐπαιζεν, εἶχε πολὺ κακὰς συναναστροφάς, ἦτο αἰωνίως κατάχρεος καὶ πολλάκις εὗρίσκετο εἰς χρηματικὰς στενοχωρίας.

Ἐκτύπησα λοιπὸν ἐλαφρὰ εἰς τὴν θύραν.

Μὲ ἤκουσεν ἀμέσως, καὶ ἀπήνησεν: Ἐμπρός!

— Πῶς εἶδω αὐτὴν τὴν ὄραν; ἠρώτησεν. Εἶπε δύο περασμένοι.

Ἀνακαθήσας δὲ ἐπὶ τῆς μικρᾶς καὶ ἀτάκτου κλίνης του, ἠτένισεν ἐπάνω μου τοὺς μικροὺς τεφρόχρους καὶ πονηροὺς ὀφθαλμούς του. Ἡ θέα του δὲν ἐπέπνεεν ἐμπιστοσύνην, καὶ προσεπάθουν ν' ἀπαντήσω διὰ τίνος ὑπεκφυγῆς, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐξηκολούθησεν πρὶν ἢ ἐγὼ λαλήσω:

— Μήπως εἶδες φαντάσματα; Εἶσαι κατάχλωμος.

Κατένευσα σιωπηλῶς.

— Κάθησε καὶ διηγήσου μοι τί σοῦ συνέβη.

Ἐπήκουσα, καὶ μὲ ἠρωτήσθη προσεκτικῶς. Ὅτε δὲ ἐτελείωσα, μὲ ἠρώτησεν ἡσυχῶς, ὡς ἂν εἶχον διηγηθῆ συνηθέστατον πρᾶγμα.

— Πῶς σοῦ φαίνεται ἡ ἱστορία;

Ἀνέμενον χλευῶν καὶ ἐμπαιγμόν· ἀλλ' ἔνθα ῥυθηὶς ὡμολόγησα ὅτι ἰδέα μου ἦτο, ὅτι ὁ παλαιὸς σοφός ἠθέλησε νὰ μοῦ δείξῃ πρὸς ποίαν διεύθυνσιν ἐπρεπε νὰ ἐρευνησῶ, διὰ νὰ εὗρω τὸ χειρόγραφον, τὸ ὅποιον διαρκῶς ἐσυλλογιζόμην.

— Αὐτὸ φρονῶ κ' ἐγώ, εἶπεν ὁ Σόδεν. Ἄν ὅμως θέλῃς ν' ἀκολουθήσῃς τὴν συμβουλὴν μου, μὴν ἐμιλήσῃς εἰς κανέναν περὶ τοῦ φαντάσματος. Τὰ πνεύματα ἀποστρέφονται τὴν ἀκριτομυθίαν καὶ τὴν τιμωροῦν αὐστηρά.

Ἐξεπλάγην καὶ ἐχάρην ὅτι εὗρισκον ὁμόφρονον τὸν διακυγέστατον ἐγκέφαλον τοῦ πανεπιστημίου καὶ ὑπεσχέθη νὰ μὴ λησμονήσω τὴν συμβουλὴν του.

Ὁ Σόδεν μοῦ εἶπεν ἀμέσως μετὰ τοῦτο, ὅτι τὴν ἐπαύριον ἤθελε συνομιλήσει μαζὶ μοι λεπτομερέστερον περὶ τῆς ὅλης ὑποθέσεως. Ἐπειτα ἠγέρθη, ἔσυρε κάτωθεν τῆς κλίνης του παλαιὸν δερμάτινον κιβώτιον, παρεσκευάσε ποτὸν τι ἀναμύξας τὸ περιεχόμενον διαφόρων μαύρων ριαλῶν, εὗρισκόμενων ἐντὸς αὐτοῦ, μ' ἔδωκε νὰ τὸ πῶ, καὶ μ' εἶπε νὰ ὑπάγω νὰ πλάγιασω, ἐγγυώμενος ὅτι θὰ ἐκοιμώμην ὠραϊότατα. Κ' εἶχε δίκαιον. Μόλις κατεκλίθη καὶ ἀπεκοιμήθη βαθύτατα, ἐξύπνησα δὲ πολὺ ἄργά τὴν ἐπαύριον πρωίαν.

Μετ' ὀλίγον ἤλθε καὶ μ' ἐπῆρε ὁ Σόδεν νὰ προγευματίσω μαζὺ του. Μετὰ τὸ πρόγευμα δὲ μοῦ ἐπρότεινε μακρὸν περίπατον ἐξω τῆς πόλεως, διὰ νὰ συσκωθῶμην ἡσυχῶς κατὰ τὴν τρόπον ἠδυνάμην νὰ ἐκτελέσω ὅ,τι εἶχεν ὑποδείξει τὸ πνεῦμα. Μετὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, ἐσυμφωνήσαμεν τέλος, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ σκοπιμώτερον ἦτο νὰ ἐνεργήσωμεν ἐρεῦνας περὶ τοῦ χειρογράφου εἰς τὸ Λαῦδεν. Τὸ δύσκολον δι' ἐμὲ ἦτο νὰ μεταβῶ ἐκεῖ, διότι φόβος ὑπῆρχεν ὅτι οἱ γονεῖς μου θὰ ἤρνούοντο τὴν συγκατάθεσιν των εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον μετὰβασιν μου εἰς Λαῦδεν. Ἄλλ' ὁ Σόδεν μὲ ἐξήγαγεν αὐτῆς τῆς ἀμηχανίας. Προσεφέρθη νὰ

μεταβῆ αὐτὸς ἀντ' ἐμοῦ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὰς ἀκριβεστέρους ἐρεῦνας. Καλλίτερον ἀντιπρόσωπον νὰ εὕρω μοῦ ἦτο ἀδύνατον, διότι ἡ ἀναζήτησις καὶ εὑρεσις ἀρχαίων χειρογράφων ἦτο ἐιδικότης, εἰς τὴν ὅποιαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Σόδεν, εἶχεν ἰδιαιτέρως ἀσχοληθῆ.

Μετὰ τινὰς μῆνας ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ πατρὸς μου, ἀρκετὰ ἀνησυχητικὴν. Ἐπεθύμει νὰ μάθῃ, μ' ἔγραφε, τί ἔκαμνον τὰ χρήματα τὰ ὅποια μοῦ ἔστειλε. Δὲν ἠδυνάμην βεβαίως νὰ τοῦ γράψω ὅτι αἱ ἐρευνῆσαι, αἱ ὅποια εἰγόντο εἰς τὸ Λαύδεν, ἦσαν πολὺ δαπανηραὶ ὑπεσχέθην ὁμῶς νὰ ζῆσω οἰκονομικώτερον εἰς τὸ μέλλον, καὶ περιορίσθην ἀληθῶς τόσον, ὥστε χωρὶς νὰ κἀνω μεγάλα χρέη κατῴρθωσα διὰ τῆς μηνιαίας χορηγίας μου νὰ συντηροῦμαι καὶ νὰ ἐξακολουθῶ τὰς ἐν Ὀλλανδίᾳ ἐργασίας.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔλαβα γράμμα τοῦ Σόδεν, διὰ τοῦ ὅποιου μοὶ ἔλεγεν, ὅτι εὗρε μὲν εἰς τὸ Λαύδεν πολλὰ σπουδαῖα πράγματα, ἀλλ' ὅχι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δι' ἐμὲ ἐζήτηι, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπανέλθῃ. Ἐκ τινῶν ὁμῶς ὑποδείξωσιν τῆς ἐπιστολῆς του ἐσυμπέρανα, ὅτι θὰ ἦτο ἴσως διατεθειμένος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐρεῦνας του ἐν Παρισίοις· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπητέιτο μεγάλη χρηματικὴ ποσότης, δυσανάλογος πρὸς τὴν τότε οἰκονομικὴν μου κατάστασιν. Μὴ δυνάμενος νὰ τὴν διαθέσω, ἀπεράσισα νὰ μεταβῶ εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ νὰ πείσω τὴν μητέρα μου νὰ μοῦ δώσῃ κρυφίως τὰ χρήματα.

Ἄλλ' εἰς τὸν πατρικὸν μου οἶκον εἶχεν ἐπέλθει κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου μεγάλη καὶ λυπηρὰ μεταβολή. Ἡ καλὴ μου μήτηρ ἔπασχε δεινῶς, ὁ δὲ πατὴρ μου μοὶ τὸ εἶχεν ἀποσιωπήσει, ἵνα μὴ μὲ ταράξῃ. Ὅτε ἔφθασα μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ μήτηρ μου εἶχε καταντήσῃ μελαγχολικὴ, καὶ ὅτι οἱ ἰατροὶ εἶχον συστήσει νὰ σταλῇ εἰς φρενοκομεῖον, διότι ὑπῆρχε φόβος μὴ ἀποπειραθῆ ν' αὐτοκτονήσῃ.

Ἡ εἶδησις αὐτὴ πολὺ μὲ κατέβληψεν. Ἡ μήτηρ μου ἦτο πάντοτε ἡ φιλοστοργωτάτη καὶ ἐπεικειστάτη μου φίλη. Μετέβην εἰς τὸ δωμάτιόν της. Μ' ἔδιδε ἡσύχως, ὡς ἂν εἶχον παρέλθει ὀλίγη μόνον ὥρα, ἀφ' ἧς ἐχωρίσθημεν, καὶ παρεπονέθη μόνον ὅτι εἶχε κεφαλόπονον, ὅτι ἐκοιμάτο κακὰ, καὶ ὅτι δὲν εἶχεν ὄρεξιν. Περὶ τῆς ὑγείας μου, διὰ τὴν ὅποιαν ἄλλοτε τόσον ἐναγωνίως ἐφρόντιζεν, οὐδὲ κἄν ἠρώτησε. Ὅτε δὲ ὁ πατὴρ μου, ὅστις εἶχεν εἰσελθεῖ μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ δωμάτιον, ἔστρεψε πρὸς στιγμὴν τὰ νῶτα, μοῦ ἀπέτεινε ἐκεῖνη ταχύ καὶ ἐμφαντικὸν νεῦμα καὶ μ' ἔδωκε διὰ χειρονομίῶν νὰ ἐννοήσω, ὅτι ἠθελε νὰ μὲ ἴδῃ μόνον. Δὲν ὑπῆρξε δύσκολον νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν της. Ἐξῆλθον τοῦ δωματίου μετὰ τοῦ πατρὸς μου, τοῦ εἶπον καθα-

ρά, ὅτι ἡ ἀσθενὴς ἠθέλεν, ὡς ἐφαίνετο, νὰ μοῦ ἐμιλήσῃ καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὰς ἀφήσῃ μόνους.

Ὅτε ἡ μήτηρ μου εἶδεν ὅτι ἐπέστρεψα μόνος, ἀνεπήδησε κ' ἔδραμε πρὸς ἐμέ. Ἐπειτα μ' ἐσφιγγε περιπαθῶς εἰς τὰς ἀγκάλας της, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ μὲ φιλήσῃ, μοῦ ἐφύσησε τὴν θερμὴν της πνοὴν εἰς τὸ πρόσωπον, ὡπισθοχώρησεν ἐν βῆμα καὶ ἐτίναξε τὰς ἐκτεταμένας της χεῖρας ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μου, ὅπως κάμνουν οἱ μαγνητισταὶ διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς ἄλλους τὸ μαγνητικὸν των ρευστόν.

Ἵπεχώρησα περιλύπος.

— Μητέρα, τί θὰ εἶπῃ αὐτὸ; ἠρώτησα.

— Φοῦ! Φοῦ! . . . παιδί μου! ἐφίθυσε μυστηριωδῶς φυσῶσα. Σοῦ χαρίζω τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου... μοῦ εἶνε βάρος... βάρος! . . . Θέλω ν' ἀποθάνω... ν' ἀποθάνω γρήγορα! . . .

Κ' ἐφαίνετο ἤδη ἀληθῶς ἐπιθάνωντος. Ἡ πολιὰ καὶ ἄτακτος κόμη της ἐκάλυπτε τὸ μέτωπον καὶ τὰς κοίλας παρελάς της, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ της ἔλαμπον ἀπαίστως ἀπὸ τὰς βαθεῖαι καὶ σκοτεινὰς των κόγχας.

Μετὰ ἐξ ὥρας, τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, κατέκειτο φοβερῶς πυρέσσουσα καὶ παραληρούσα, τὴν δὲ νύκτα ἐξεψύχησε. Μοῦ εἶχε χαρίσει τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς της.

Ὁ ταλαίπωρος πατὴρ μου ἦτον ἀπαρηγόρητος. Ἀδύνατον ἦτο νὰ σκεφθῶ περὶ ἀναχωρήσεώς μου, κ' ἔμεινα τρεῖς μῆνας πλησίον του. Ἐπειτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν πόλιν Χ, διὰ νὰ ἐξακολουθήσω τὰς σπουδὰς μου, τὰς ὁποίας εἶχε διακόψει τὸ λυπηρὸν γεγονός.

Ὁ θάνατος τῆς μητρός μου μοῦ προσεπόρισε μεγάλην περιουσίαν, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀφῆκα, ἐννοεῖται, εἰς τὸν πατέρα μου. Ἐζήτησα μόνον καὶ ἔλαβον χρηματικὸν τι ποσόν, τὸ ὅποιον ἠθέλον νὰ διαθέσω εἰς ἐξακολουθήσιν τῶν περὶ τοῦ χειρογράφου ἐρευνῶν μου. Εἰς τὸν πατέρα μου εἶπον, ὅτι εἶχον ἀνάγκην τῶν χρημάτων δι' ἐπιστημονικοῦ σκοποῦς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου ποσότητος καὶ ὁ πατὴρ μου ὀλίγην διαθέσιν εἶχεν, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός μου, νὰ πολυεξετάσῃ χρηματικὰ ζητήματα, μοῦ ἐνεχειρίσθη ἀμέσως τὸ ζητηθὲν ποσόν. Ἐν μέρος αὐτοῦ ἔστειλα εἰς τὸν Σόδεν, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μεταβῆ ἀντ' ἐμοῦ εἰς Παρισίους καὶ νὰ μὴ φεισθῆ κόπων πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ χειρογράφου.

Αἱ πρώται ἐπιστολαὶ, τὰς ὁποίας ἔλαβον παρὰ τοῦ ἀπεσταλμένου μου, δὲν ἦσαν πολὺ ἐνθαρρυντικαί. Κατόπιν ὁμῶς μοῦ ἔγραψεν, ὅτι, ὡς ἐνόμιζεν, ἀνεῦρε τέλος πάντων τὰ ἴχνη τοῦ ζητουμένου, καὶ μετ' ὀλίγον μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅτι εὗρε τὸ χειρόγραφον, ὅτι τὸ εἶδε, καὶ τὸ ἔψαυσε. Δυστυχῶς, ἔγραψεν, ἦτο κτῆμα ἐνός

κατ' εὐθείαν ἀπογόνου τοῦ παλαιοῦ σοφοῦ, ὅστις δὲν ἐπέτρεπεν, ἀντὶ οἰαζδῆποτε ἀμοιβῆς, νὰ ληφθῆ αὐτοῦ ἀντίγραφον. Μοῦ ἐπρότεινε δὲ ὁ Σόδεν νὰ μεταβῶ ὁ ἴδιος εἰς Παρισίους καὶ νὰ δοκιμάσω νὰ πείσω τὸν κάτοχον τοῦ χειρογράφου νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μου.

Ἐκίνησα ἀμέσως διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἡ ὁδοπορία ἦτο τότε μακρὰ ἀκόμη καὶ ἐπίπονος, διότι ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Παρισίων καὶ Γερμανίας δὲν ἦτο ἀκόμη πλήρης.

Ὁ Σόδεν μὲ ὑπεδέχθη εἰς τὸν σταθμὸν καὶ μεὼδήγησεν εἰς τὴν κατοικίαν του, κειμένην εἰς τὴν μαθητικὴν συνοικίαν. Ἐφ' ἀμάξης μοῦ ἐπανελάθεν ὅτι ὄλοι αἱ προσπάθειαι του νὰ λάβῃ ἀντίγραφον τοῦ χειρογράφου εἶχον ἀποτύχει· ὅτι κατῴρθωσε μόνον νὰ ῥίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χειρογράφου, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς λατινικὴν γλῶσσαν καὶ περιεῖχεν ἐντὸς 144 μεγάλων σελίδων εἰς φύλλον πολλὰς περιέργους συνταγὰς καὶ δυο μακροτέρας διατριβάς περὶ συνθέσεως καὶ παρασκευῆς Ζωτικῶν Φαρμάκων. Τὸ πῶς κατῴρθωσεν ὁ Σόδεν ν' ἀνακαλύψῃ τὸ χειρόγραφον, ἦτο πολὺ περιέργον· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶνε ἀσχετον μὲ τὴν ἱστορίαν μου, τὸ παρατρέχω. Ἡ τύχη τὸν εἶχε βοηθήσει.

Ὁ κάτοχος τοῦ χειρογράφου ἦτο πτωχὸς ἰταλὸς εὐγενῆς, οὐτινος ἡ προάμμη ἦτο αὐτὴ ἡ θυγάτηρ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου σοφοῦ. Τὸ χειρόγραφον εἶχε μείνει πάντοτε κτῆμα τῆς οικογενείας του, οὐδεμίαι δὲ ὑπῆρχεν ἀμφισβόλια, ὅτι ἦτο γνήσιον.

Τὴν ἐπαύριον μ' ὠδήγησεν ὁ Σόδεν πρὸς τὸν κάτοχον τοῦ χειρογράφου· εὗρον δὲ ἐντὸς πτωχικοῦ οἰκήματος, κειμένου ἐπίσης εἰς τὴν μαθητικὴν συνοικίαν, ἄνθρωπον νέον περιπονητικὸν, ἀλλ' ὅχι καὶ πολὺ συμπαθῆ, μετὰ τοῦ ὁποίου δυσκόλως ἠδυνάμην νὰ συνεννοηθῶ, διότι ἰταλικὰ μὲν δὲν ὠμίλου διόλου, τῆς γαλλικῆς δὲ πολὺ ὀλίγην εἶχον τριθῆν.

Ὁ ἰταλὸς ἐξήγαγε τὸ χειρόγραφον ἐκ παλαιοῦ, σιδηροῦ κιβωτίου, ἦτο δὲ τυλιγμένον ἐντὸς παλαιοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, τὸ ὅποιον εἶχε χάσει πλέον τὸ χροῦμά του. Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου, τὸ ὅποιον ἦτο δεμένον μὲ δέσμα κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ἀνεγνώρισκα σαφῶς οἰκίστημον κώμητος, τυπωμένον διὰ χρυσοῦ.

— Τὸ οἰκίστημον τῆς οικογενείας μου, εἶπεν ὁ ἰταλὸς εὐγενῆς.

Ἦνοιξα τὸν τόμον μὲ κατάνυξιν καὶ μυστηριώδη τινὰ τρόπον. Τὸ χειρόγραφον εἶχε διατρήσιν θυρυμασίαν. Ἡ μελάνη καὶ τὸ χαρτίον ἦσαν ὀλίγον κιτρινωμένα· ἀλλ' ὁ ὥραιος, παλαιὸς καὶ στερεὸς ἐκεῖνος χάρτης, ἦτο τόσον ἀβλαβῆς, ἡ γραφή τόσον καθαρὰ καὶ εὐανάγνωστος, αἱ σελίδες τόσον ἀκηλίδωτοι, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀμφισβόλλῃ κανεὶς, ὅτι ὄλοι αἱ

γενεαί, τῶν ὁποίων κτῆμα ὑπῆρξε τὸ πολύτιμον χειρόγραφον, εἶχον διατηρήσει αὐτὸ ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ.

Ἐμείνα τρεῖς ἐβδομάδας εἰς Παρισίους καὶ συχνάκις εἶδα τὸν ἰταλὸν. Ὁ Σόδεν παρευρίσκετο εἰς ὄλας μας τὰς συνομιλίαις, διὰ νὰ μὲ βοηθῆ ἐν ἀνάγκῃ ὡς διερμηνεὺς, ἀλλ' οὐδέποτε σχεδὸν ἀνεμιγνύετο εἰς τοὺς διαλόγους μου μετὰ τοῦ κώμητος. Οὗτος κατεπίσθη τέλος νὰ μοῦ πωλήσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐζήτησε δὲ μέγα ποσὸν ὡς ἀντίτιμον, πολλὰς χιλιάδας τάλληρα. Δὲν ἠθέλησα νὰ πραγματεύσω, καὶ ὑπεσχέθην νὰ καταβάλω τὸ ζητηθέν.

Ἐγραφα εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ τοῦ εἶπον, παραλείπων τὰς λεπτομερείας, ὅτι ἐπεθύμουν ν' ἀποκτήσω ἐν πολύτιμον σύγγραμμα, παρεκάλουν δ' αὐτὸν νὰ μοῦ στειλῇ εἰς Παρισίους τὸ ἀπαιτούμενον χρηματικὸν ποσόν. Ὁ πατὴρ μου μοῦ ἔστειλεν ἀμέσως τὰ χρήματα. Ἐδῶκα, ὡς εἶχε συμφωνηθῆ, τὸ τίμημα εἰς τὸν Σόδεν, ὅστις καὶ μοῦ ἔφερε τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὸ χειρόγραφον. Μετ' ὀλίγου ἡμέρας ἐπέστρεψα εἰς Γερμανίαν.

Ὁ Σόδεν ἔμεινεν εἰς Παρισίους. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου εἰς Χ, ἔγραφα πρὸς αὐτὸν παρακαλῶν νὰ μὲ συνδράμῃ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ χειρογράφου· ἀλλ' ἡ ἐπιστολή μου ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν. Μετὰ πολλὰ δὲ μόλις ἔτη ἔλαβα πάλιν εἰδήσεις του. Μ' ἔγραψεν ἐξ Ἀμερικῆς, ὅπου εἶχε μεταναστεύσει, ὅτι εἶχε νυμφευθῆ, ὅτι ἡ σύζυγός του εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ, καὶ ὅτι ἐσκόπει νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κ' ἔλεγεν ὅτι αἱ ὑποθέσεις του, ἐκεῖθεν τοῦ Ὠκεανοῦ, ὑπῆρξαν πολὺ κακαί, καὶ μ' ἐζήτηι δάνειον, παρακαλῶν νὰ διευθύνω τὰ χρήματα ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν γυναικάδελφόν του, ὀνόματι Μίλλνερ, ἂν δὲν ἀπατώμαι. Τοῦ τὰ ἔστειλα, καὶ μοῦ ἀνήγγειλε τὴν παραλαβὴν των, λέγων συγχρόνως, ὅτι ἀνέβαλλον ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν ἐκ Νέας Ὠρκῆς ἀναχώρησίν του. Ἐκτοτε οὐδὲν πλέον ἔμαθον περὶ αὐτοῦ. ἴσως ἀπέθανεν. «Ἄν ζῆ, θὰ εἶνε γέρον.»

Ὁ Κύριος Κλάσεν εἶχεν ἐμιλήσει ταχέως, ἀνευ διακοπῆς. Ἀλλ' ἡ μὲν ὥρα περίπου, ἐφ' ἧν εἶχε ζητήσῃ τὴν ἀκρόασίν μου, εἶχεν ἤδη κατὰ τὸ ἡμισυ παρέλθει, κ' ἐκεῖνος ἐφαίνετο ἐτι εὐρισκόμενος εἰς τὸν πρόλογον τῆς ἱστορίας του. Ἐνῆθα λοιπὸν νέον σιγάρον, ἐπλήρωσα καὶ πάλιν τὸ ποτήριόν μου καὶ ἠτοιμάσθη ν' ἀκούσω τὴν ἐξακολουθήσιν, προβλέπων ὅτι ἐπὶ πολὺ ἐτι θὰ μ' ἐκράτει ἄγρυπνον. Ὁ Κ. Κλάσεν ἀνέμεινε νὰ ἡσυχάσω, καὶ ἐξηκολούθησε:

Γ'.

«Τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο ἠσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ζωῆς μου. Εὐθύς μετὰ τὴν ἐπι-

στροφὴν μου εἰς Χ., ἀπεφάσισα ν' ἀφοσιωθῶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην του. Πρὸς τοῦτο ἀφῆκα τὸ πανεπιστήμιον κ' ἐπέστρεψα εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν μου, ὅπου κατοικῆσα εἰς τὴν πατρικὴν μου οἰκίαν. Ὁ πατήρ μου, ὅστις ἔζη μονήρην ζωὴν, τόσο ἐχάρη ὅτι ἐμελλε νὰ μ' ἔχη διαρκῶς πλησίον του, ὥστε ταχέως ἐπέκρινε τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπεθύμουν νὰ διακόψω τὰς πανεπιστημιακὰς μου σπουδὰς. Τοῦ εἶπον, ὅτι εἶχον ἀνακαλύψει περίεργον χειρογράφον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἐσκόπου νὰ τὸ ἐκδώσω με σημειώσεις καὶ σχόλια. Ἡ ἐργασία δὲ αὕτη, εἶπον, ἤθελε μοῦ προξενήσει πολὺ περισσοτέρην τιμὴν καὶ φήμην, παρ' ὅσῃν ἡδύναμιν ν' ἀποκτήσω διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν σπουδῶν μου εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Ὁ πατήρ μου συνεφώνησεν. Ἦτοιμάσθη πρόσφορος δι' ἐμὲ κατοικία εἰς τὴν μίαν πτέρυγαν τῆς οἰκίας, κ' ἐκεῖ ἔζησα τὰ ἡσυχώτερα τῆς ζωῆς μου ἔτη.

Ἡ μετάφρασις τοῦ χειρογράφου μοῦ παρεῖχε πολλοὺς κόπους. Ἦτο μὲν γλαφυρὰ καὶ εὐνόητος ἡ λατινικὴ του γλῶσσα, ἀλλ' ἡ ἐννοια μερικῶν περιόδων ἔμενε πολλὰς σκοτεινὴ δι' ἐμὲ ὀλοκλήρως ἔβδομάδας, καὶ ἄντικτα ὅλας ἔμενον ἀγρυπνος, προσπαθὼν νὰ τὴν ἀνακαλύψω. Τοῦτο μ' ἔκαμ νὰ χάσω πᾶν ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Ὁ πατήρ μου ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὁ μόνος ἀνθρώπος τὸν ὅποιον ἔβλεπον, καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ συνηντωμὴν μόνον κατὰ τὰς ὥρας τοῦ γεύματος καὶ εἰς τοὺς περιπάτους, ὅπου τὸν συνώδευον. Ἡ κατάστασις τῆς υγείας μου ἤρχιζε νὰ τὸν ἀνησυχῇ, καὶ μετὰ πολλῆς μερίμνης μὲ ἠρώτα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν σπουδῶν μου. Ἐγὼ ἀπῆντων καθαρῶς καὶ ἀπεριστρόφως περὶ τοῦ πράγματος, ἐκεῖνος δὲ ἔσειε δυσπίστως τὴν κεφαλὴν.

Ἡμέραν τινὰ ἦλθεν αἴφνης εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Συνώδευεν αὐτὸν διάσημὸς τις ἐπιστήμων, καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Χ., ὅστις μὲ εἶπεν, ὅτι ἤκουσε νὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ σπανίου μου χειρογράφου, καὶ μὲ παρεκάλε νὰ τοῦ ἐπιτρέψω νὰ τὸ ἐξετάσῃ. Τοῦ τὸ ἔδειξα. Λαθὼν αὐτὸ ἐπλησίασεν εἰς τὸ παράθυρον, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του ἓνα φακὸν καὶ τὸ ἐξήτασεν ἐπισταμένως. Ἀνέγνωσε δὲ καὶ μερικὰς σελίδας. Ἐπειτα μοῖ τὸ ἐπέστρεψε, χωρὶς νὰ εἶπῃ λέξιν, κ' ἐξῆλθε τοῦ δωματίου μετὰ τοῦ πατρός μου.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν μοῦ ἀνήγγειλεν ὁ πατήρ μου, ὅτι ἡ υγεία του ἀπῆται νὰ συμβουλευθῇ ἐπίσημόν τινα ἰατρὸν ἐν Βερολίνῳ, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τὸν συνοδεύσω. Δὲν ἡδύναμιν ν' ἀρνηθῶ τὴν αἴτησίν του, μολοντί μοῦ ἦτο βαρὺ ν' ἀποχωρισθῶ τὰς μελέτας μου.

Συνώδευσα τὸν πατέρα μου εἰς τοῦ ἰατροῦ οὗτος ὡμίλησε κατ' ἀρχὰς μετὰ τοῦ πατρός

μου καὶ τοῦ παρήγγειλε διάφορα πράγματα, πρὸ πάντων δὲ διασκεδάσιν, π. χ. ἐν ταξείδιον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπειτα ἐστράφη πρὸς ἐμὲ καὶ ἤρχισε μακρὰν συνομιλίαν μαζὴ μου. Ἦτο πολὺ δυσάρεστος ἀνθρώπος. Εἶχε παραδόξους, ἀποτόμους ιδέας, καὶ πολλὰ ἐξ ὅσων ἔλεγε μ' ἔφερον εἰς ἀγανάκτησιν. Ἐνθυμῶμαι δὲ ὅτι κατήντησα ἐπὶ τέλους βίαιος καὶ ἐξήθην, μολοντί τοῦτο ἐλύπει, ὡς ἔβλεπον, τὸν πατέρα μου. Τοῦτο ἔκαμ ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἰατρὸν, διότι εὐθύς ἀμέσως ἔγινε προσήνης καὶ εὐπροσήγορος. Εὐρέν, ὅτι ἡ ὄψις μου ἐδείκνυε πολλὴν κόπωσιν, μὲ ἐξήτασε προσεκτικῶς, καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν πατέρα μου εἶπε:

— Το καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ πάρετε μαζὴ καὶ τὸν υἱόν σας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐχει ἀνάγκην ἀναπαύσεως καὶ διασκεδάσεως σχεδὸν ὅσῃν καὶ σεῖς. Ἀλλὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐργάζεται. Νὰ κινῆται πολὺ καὶ νὰ διασκεδάζῃ.

Ταῦτα λέγων μὰς ἀπεχαιρέτισε, ὅτε δὲ ἐξῆλθομεν εἰς τὸν δρόμον μοῖ εἶπεν ὁ πατήρ μου, ὅτι ἠλπίζε νὰ τὸν συνοδεύσω εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο γέρον, ἔλεγε· δὲν ἡδύνατο οὔτε ἤθελε νὰ ὁδοιπορῇ μόνος, φίλον καλλίτερον ἄλλον παρ' ἐμὲ δὲν εἶχε, καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ τὸν συνώδευον.

Δὲν ἡδύναμιν, ἐννοεῖται, ν' ἀντιτάξω τίποτε. Ἀπεφάσισα νὰ λάβω μαζὴ μου τὸ χειρογράφον καὶ νὰ ἐξακολουθῆσω τὰς μελέτας μου διαρκούσης τῆς ὁδοιπορίας. Ἀλλ' ὁ πατήρ μου δὲν ἤθελε νὰ τ' ἀκούσῃ. Ἀπῆτησε ν' ἀφιερῶ ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτόν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσω, μὲ βαρεῖαν ὁμῶς καρδίαν.

Ἡ ὁδοιπορία μὰς ὑπῆρξεν εὐχάριστος. Κατ' ἀρχὰς μόνον μοῦ εἶχε καταντήσει ὀλίγον δυσάρεστος ἡ τυραννία τοῦ πατρός μου, ὅστις δὲν μὲ ἀφινεν οὐδὲ στιγμὴν εἰλευθερον καὶ μὲ ἠνάγκαζε νὰ μένω ἡμέραν καὶ νύκτα πλησίον του. Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ πατήρ μου συνῆντησεν ἐκεῖ μερικοὺς παλαιούς γνωρίμους, μετὰ τῶν ὁποίων διῆγεν εὐαρέστως τὸν καιρὸν του, ἐπέκρινε δὲ ἐντελῶς νὰ συναναστρέφωμαι καὶ ἐγὼ νέους, διὰ νὰ διασκεδάζω.

— Ὅτι μόνον σοῦ ζητῶ, μοῦ εἶπεν, εἶνε νὰ διασκεδάζῃς ὅσον ἡμπορεῖς καὶ ν' ἀφήσῃς παντὸς εἶδους ἐργασίαν. Δὲν εἶμαι, μὲ φαίνεται, αὐστηρὸς πατήρ καὶ ἐλπίζω νὰ ἀκολουθήσῃς τὴν παραγγελίαν μου.

Ἐπρῆξα ὅτι ἤθελε, καὶ πολὺ ταχέως εὐρέθη εὐχαριστημένος ἐκ τῆς νέας μου ζωῆς. Ἐως τότε εἶχον συζῆσει μὲ ἄνδρας μόνον καὶ μὲ βιβλία. Αἱ δὲ ὠραῖαι γυναῖκες καὶ κορασίδες, τὰς ὁποίας ἐγνώρισα εἰς τὴν Ῥώμην, μ' ἐφάνησαν ἀξιάραστοι καὶ χαριέσταται. Πολὺς δὲν παρήλθε καιρὸς, καὶ ἡ μεγαλειτέρα μου

εὐχαρίστησις ἦτο νὰ ἦμαι μαζὴ των. Ὅτε δὲ τὸ βράδυ διηγοῦμην εἰς τὸν πατέρα μου, ὅτι ἐπείρασα εὐχαριστότατα τὴν ἡμέραν μου, ὅτι ἐπαίξα, ἐχόρευσα καὶ ἐτραγοῦδησα μὲ νέους καὶ μὲ νέας, ἔλεγε: Ὁραῖα, παιδί μου! Ἐξακολούθει, δὲν ἡμπορεῖς νὰ μοῦ κάμῃς μεγαλειτέραν χαρὰν, καὶ σὲ ὠφελεῖ πολὺ.

Ἄλλοθως δὲ εἶχον γείνει ἄλλος ἀνθρώπος, καὶ πολλὰς ἐξελιχθῆσιν ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν μ' ἐδείκνυε τὸ κάτοπτρον. Ἦτο ἀνθηρὰ καὶ φαιδρὰ μορφή νέου ἀμερίμνου, ὅστις ἔβλεπε τὸν κόσμον μὲ ζωηροὺς καὶ πλήρεις ἐμπιστοσύνης ὀφθαλμοὺς. Εἰς τὴν πατρικὴν μου πόλιν εἶχον κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ καταβεβλημένην τὴν ὄψιν. Οἱ συλλογισμοὶ μου ἐν τούτοις ἐφέροντο πολλὰς πρὸς τὸ μικρόν μου σπουδαστήριον, καὶ πρὸς τὸ χειρογράφον ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐγκύψει ἔτη ὀλοκλήρη, χωρὶς νὰ κατορθῶσω νὰ ἐννοήσω ἐντελῶς τὸ μυστηριώδες του κείμενον. Ἐλεγον δὲ κατ' ἐμαυτὸν, ἀφοῦ θεραπευθῇ ὁ πατήρ μου καὶ ἐπιστρέψωμαι πάλιν εἰς τὸν ἡσυχον βίον μὰς, νὰ ἐπαναλάβω μὲ νέας δυνάμεις τὰς ἐργασίας μου, ἴσως δὲ καὶ μὲ περισσοτέραν ἐπιτυχίαν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ διώξω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν μου τὴν ἀρχαιότητα καὶ ν' ἀπολαύσω τὸ παρόν. Τοῦτο δὲ μοῦ κατέστη ἐντὸς ὀλίγου πολὺ εὐκόλον. Ἐρωτεύθην.»

Ὁ Κλάσεν εἰσήγησε καὶ ἐστησεν ἀπλανεὴ πρὸ αὐτοῦ τὰ βλέμματα. Εἶτα ἐκένωσεν ὀλοκλήρην ποτήριον, καὶ ἀπειλῶν διὰ τοῦ λιχανοῦ, εἶπε, πρὸς τὸν ἀέρα ἠμιλῶν, ὡς ἀν' ἔβλεπε φάντασμα: — Ἄθλιον πλάσμα.

Ἐμεινε ἐπὶ μίαν στιγμὴν σιγῶν, καὶ ἤρχισε πάλιν διηγοῦμενος:

— Πολὺ μακρὰ θὰ ἐγένετο ἡ ἱστορία μου, ἀν' ἤθελον νὰ σὰς διηγηθῶ πόσα τεχνάσματα μετεχειρίσθησαν, διὰ νὰ μὲ σαγηνεύσουν. Ἡ μὴν πλοῦσιος καὶ ἦτο γνωστόν. Ἡμὴν ἀγαθός, εὐπιστος καὶ τὸ ἐξεμεταλλεύθησαν αἰσχροῦς. Ἡ μὴν εἰκοσιεπτά ἐτῶν καὶ δὲν εἶχον πείραν περισσοτέραν μαθητοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ παρήλθεν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ ὁδηγίαν τῶν γονέων καὶ διδασκάλων του. Ἐκείνη εἶχεν ἡδὴ ζήσει ταραχώδη καὶ πολυτελεὴ ζωὴν, μολοντί ἦτο μόλις εἰκοσιεπτά ἐτῶν. Εἶχε νυμφευθῇ δεκαοκταετῆς κόρη ἐπίσημόν τινα γέροντα, τοῦ ὁποίου ὁ τίτλος καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις τὴν εἶχον γοητεύσει, ὅστις ὅμως τὴν ἠπάτησεν, διότι, ἀντὶ πλοῦσιου, ὅπως παρίστατο, ἐφάνη ὅτι ἦτο πάμπωχος. Ὅτε δὲ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον ἀπέθανε, ἀφῆκε τὴν νέαν χήραν ἐντελῶς ἀπορον. Ἀλλ' ἐκείνη εὐρίσκει πόρους· εὐρίσκειν ἀνθρώπους, οἵτινες τὴν ἐδάνειζον χρήματα, καὶ ἐλάμβανον ὡς ἀσφάλειαν τὸ μέγα της ὄνομα, τὴν ἔκτακτον καλλονὴν της, τὴν νεότητά, τὴν εὐ-

φυῖαν της καὶ τὴν πεποιθήσιν της εἰς πλοῦσιον μέλλον. Εἰς τὰς χεῖρας της κατήντησα ὡς μαλακὸς κηρός. Μετὰ ἐξ ἑβδομάδας, ἀφοῦ τὴν ἐγνώρισα, ἔζων μόνον δι' αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς. Καὶ ὅτε μοῦ ἔδωκε τὴν χεῖρά της, μετὰ γορυπετῆ μου ικεσίαν, ἐνόμισα ὅτι ἔγινενα ὁ εὐτυχέστερος τῶν θνητῶν.

(Ἐπεται συνέχεια).

Η ΕΝ ΚΟΡΣΙΚΗΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ

(Συνέχεια: ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Β'.

ΛΙΤΙΑΙ ΔΙΑ ΤΑΣ ΟΠΟΙΔΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΟΥΤΟΙ
ΗΝΑΓΚΑΣΘΗΣΑΝ ΝΑ ΕΓΚΑΤΑΛΗΨΩΙ
ΤΗΝ ΟΙΤΥΛΟΝ.

Οἱ Στεφανόπουλοι, ἐνεκα τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς των καὶ, κατὰ συνέπειαν, ἐνεκα τῶν λαμπρῶν συνοικεσιῶν τὰ ὁποῖα συνῆψαν μὲ τὰς πλοῦσιωτάτας οἰκογενεῖας τῆς Οἰτύλου, κατέστησαν ἰσχυρότατοι ὄχι μόνον ἐν Οἰτύλῳ, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν Μάνην. Ἡ ὑπεροχὴ των αὐτῆ ἤρχισε νὰ διεγείρῃ τὸν φθόνον πολλῶν συμπατριωτῶν των καὶ μάλιστα τῶν κατοικῶν τῆς Μάνης καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Τὸν φθόνον τοῦτον ἐτι μάλλον ἠξήσθη τὸ ἐξῆς γεγονός:

Τῷ 1625, ἐπὶ Μουράτ τοῦ Δ', στρατὸς τουρκικός ἐπορεύθη κατὰ τῆς Οἰτύλου. Νύκτωρ ὅμως οἱ Οἰτύλιοι μετὰ τῶν Μανιατῶν ἐπέπεσον κατὰ τοῦ στρατοῦ τούτου, τὸν διεσκορπίσαν καὶ συνέλαβον διακοσίους αἰχμαλώτους ἐξ αὐτοῦ. Ὁ ἐν Κορῶνι εὐρεθεὶς τότε Καπουδὰν πασάς, ἀμα ἔμαθε τὸ δυστύχημα τοῦτο, μετέβη εἰς Οἰτύλον ἵνα ἐξαγοράσῃ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Τούρκους. Πρὶν ἢ πληρώσῃ ὅμως τὰ λύτρα, ἠθέλησε νὰ μάθῃ ἀκριβῶς, τίνας θὰ ἐλάμβανον τὰ χρήματα ταῦτα. Τότε δὲ μόνοι οἱ Στεφανόπουλοι ἐτόλμησαν ν' ἀποδειχθῶσιν ἀντίπαλοι τοῦ Σουλτάνου. Κατόπιν δὲ καὶ οἱ Μανιαταὶ ἠθέλησαν νὰ λάβωσι μερίδιον ἐκ τῶν λύτρων τούτων, ἀλλ' οὐδὲν τοῖς ἐδόθη.

Περὶ τὸ 1640 συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπηξήσθη τὰς μεταξὺ Οἰτυλίων καὶ Μανιατῶν ἐριδας καὶ μάχας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπῆρχε Λυμπεράκης τις, καταγόμενος ἐκ Μάνης, ἀνὴρ ἀνδρείος καὶ φοβερός, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει ὡς ἀξιωματικὸς ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ. Ἦτο δὲ ἀνεπίδους τοῦ Γερκακάρη, ἐκ τῆς περιφήμου οἰκογενεῖας τῶν Κοσμάδων. Ὁ Λυμ-

περάκης ούτος ήραθωνίσθη μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Γιακουμή Γιατριάνου, καὶ τούτου ἀνήκοντος εἰς μεγάλην οἰκογένειαν.

Τὴν οἰκογένειαν ταύτην ὁ μὲν παπα-Νικόλαος τὴν ὀνομάζει, Γιατριάνοι, ὁ δὲ Καμβιάγης, Medicis. Τὴν δὲ οἰκογένειαν τῶν Κοσμιάδων ὁ Καμβιάγης τὴν γράφει Cosimi. Τὸ ὄνομα δὲ Μεδίκης, ὡς ὄνομα οἰκογενείας, σῶζεται ἀκόμη καὶ σήμερον μεταξὺ τῶν ἐν Καρυαῖς Ἑλλήνων.

Τῆς κόρης ἐκείνης ήρατο περιπαθῶς εἰς τῶν ἐν Οἰτύλῳ Στεφανοπούλων, ὁ καλούμενος Μιχάλης Λεμιθάκης. Μίαν λοιπὸν τῶν ἡμερῶν ὁ τελευταῖος οὗτος, παραλαβὼν τοὺς φίλους του ἔδραμε κατὰ τῶν Γιατριάνων καὶ διὰ τῆς βίας ήρπασε τὴν μνηστὴν τοῦ Λυμπεράκη. Τὴν ἀρπαγὴν ταύτην ήκολούθησαν μεγάλαι ἔριδες καὶ οὐκ ὀλίγοι φόνοι. Ἐκτοτε δὲ μεταξὺ Κοσμιάδων καὶ Γιατριάνων ἀφ' ἐτέρου ὑπῆρξε τοσοῦτον μῖσος καὶ τοσαύτη ἔχθρα, ὡς τε διὰ τὴν ήσυχίαν καὶ ἐκυτῶν καὶ τοῦ τόπου τῶν ἔπρεπεν, ἤ οἱ μὲν, ἤ οἱ δέ, νὰ φύγωσιν ἐκ Πελοποννήσου.

Οἱ Τούρκοι πολλάκις προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξωσι τὴν Οἰτύλον καὶ τιμωρήσωσι τοὺς ἀνυποτάκτους Στεφανοπούλους· ἀλλ' ὁσάκις ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτῶν, πάντοτε ἀπέτυχον, κυρίως διότι δὲν εἶχον καμμίαν θέσιν στρατηγικὴν παρὰ τὴν πόλιν. Βραδύτερον ὅμως διὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Λυμπεράκη κατώρθωσαν καὶ ἔκτισαν τὸ φρούριον τῆς Κελέφας, οὐ πολὺ μακρὰν τῆς Οἰτύλου κείμενον.

Τὴν εἰδησιν ταύτην ἐπίθεταὶ ὁ Οὐέλερ καὶ ὁ Λα-Γουίλλετιέρ. Λέγει δὲ ὅτι ὁ Μέγας Βεζύρης, διὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ Λυμπεράκη, τὸν ὅποιον ἐκράτει αἰχμάλωτον, κατώρθωσε καὶ ἔκτισε δύο φρούρια, τὸ ἐν ἐν Πορτογαλίῳ τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ ἕτερον ἐν Οἰτύλῳ ἐπὶ τῆς προφάσεως τοῦ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔμπορίου. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου, γράφων πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων, προμαντεύει ὅτι ἡ κατάληψις τῆς νήσου ταύτης θὰ προξενήσῃ ἀναποφεύκτως καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μανιατῶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ συνέβη. Περὶ δὲ τῆς φυγῆς τῶν Μανιατῶν ἐκ Πελοποννήσου λέγει τὰ ἐξῆς· «Τέλος πάντων οἱ κάλλιον σκεπτόμενοι μεταξὺ τῶν Μανιατῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείπουν τὴν πατρίδα τῶν, παρὰ νὰ ὑποταχθῶν εἰς τοὺς Ὄθωμανούς. Ἐπεμψαν δὲ νὰ ζητήσουν κατοικίαν παρὰ τοῦ Πάπα ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Κράτει, καὶ εἰς τὸν δοῦκα τῆς Τοσκάνης. Ἀφού δ' ἐντεύθεν ἀπερρίθηνον, ἀπετάθησαν εἰς τὴν Δημοκρατίαν τῆς Γενούης, ἡ ὁποία, σκεπτομένη ἐπὶ τῶν ἀγρίων ήθῶν τῶν κατοίκων τῆς νήσου Κορσικῆς, ήκροάσθη κάλλιον τῶν προτάσεών του. Λέγουσι δὲ οἱ Γενουῆνσιοι ὅτι ἡ βαρβαρότης τῶν Μανιατῶν δὲν θὰ ὑπάρξῃ ποτὲ τόσον μεγάλη, ὡστε ἡ τῶν Κορσικανῶν νὰ μὴ δυνθῆν νὰ τὴν ἀντισταθμίσῃ. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι, ἐὰν ἡ συνθήκη αὕτη ἐπιτύχῃ, οὐδέποτε ἐθνικὸν συνοικέσιον θὰ ὑπῆρξε καλλιτέρας ἐκλογῆς. Οἱ κοινοὶ

γάμοι τῶν θὰ παραγάγουν, τέκνα τὰ ὅποια θὰ ήνα' τοσαῦτα ἀριστοργήματα θηριωδίας.» (La-Guilletiere. Athènes ancienne κ.τ.λ. σελ. 46 — 47). Ἡ τελευταία αὕτη προφητεία τοῦ Λα-Γουίλλετιέρ δὲν ἐξεπληρώθη, διότι, ὡς πληροφοροῦμαι, οὐδέποτε Ἑλληὴν τῆς Κορσικῆς προσεκλήθη ἐνώπιον τῶν κακουργιοδικείων ἐπὶ κατηγορίᾳ κλοπῆς ἢ φόνου. Τούναντίον δὲ ὅλοι οἱ ιστοριογράφοι ἐπαινοῦσι τοὺς Ἑλληνας τούτους, πλὴν τοῦ J. M. Jacobi, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐκλαμβάνει ὡς κατακτητὰς ξένων γαιῶν.

Ἄπαξ οἱ Τούρκοι ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Κελέφας δὲν ἄφινον πλέον οὐδένα Οἰτύλιον νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν, χωρὶς νὰ τὸν πυροβολήσωσιν. Οὕτω δ' οἱ Οἰτύλιοι δὲν ήσαν πλέον κύριοι τῶν ἀγρῶν τῶν, αἱ δὲ γυναῖκίαι τῶν δὲν ήδύναντο νὰ ἐξέλθωσιν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ὅτε οἱ Τούρκοι, τῷ 1669, ἐγένοντο κύριοι τῆς Κρήτης, τότε ἐκεῖθεν ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὰς κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μάνης καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Οἰτύλου. Οὕτω δ' οἱ Οἰτύλιοι περιεζώσθησαν στενωῶς, κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ήσαν ἰσχυρότατοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ἔνεκα δὲ πάντων τούτων οἱ Οἰτύλιοι δὲν ήδύναντο πλέον νὰ ζήσωσιν ήσύχως καὶ εἰρηνικῶς ἐν Πελοποννήσῳ.

Γ'

ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΑΥΤΗΣ ΕΣ ΟΙΤΥΛΟΥ.

Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν οἱ Οἰτύλιοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας τῶν καὶ τοὺς ἀγρούς τῶν, καὶ νὰ ζητήσωσιν ἄλλους τοιοῦτους ἐν τῇ Ἀλδοδαπῇ, ὅπου νὰ δυνθῶσιν νὰ βιώσωσιν εἰρηνικῶς. Ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ἐκ τῶν προτέρων ἀνθρωπός τις, ὁ ὁποῖος νὰ ἐπισκεφθῇ διαφόρους τόπους καὶ συνεννοηθῇ μετὰ διαφόρους Κυβερνήσεις περὶ παραχωρήσεως γαιῶν. Τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Ἰωάννης Κουτζικάλης, ἀνθρωπος εὐπαιδευτος καὶ πολὺπειρος. Ὁ Ἑλληὴν οὗτος, ἐπισκεφθεὶς πολλὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, κατήντησεν ἐπὶ τέλους εἰς Γένουαν. Ἡ Γενουησιακὴ Κυβέρνησις ὑπεσχέθη νὰ παραχωρήσῃ γαιὰς εἰς τοὺς ἀποίκους Ἑλλήνας, ἀλλ' ἐν Κορσικῇ, ἐν τόπῳ καλούμενῳ Πασομιά. Ὁ Ἰωάννης Κουτζικάλης μετέβη εἰς Κορσικὴν καὶ ἐπισκέφθη τὰς γαιὰς τῆς Πασομιάς. Εὐρὼν δὲ ταύτας καταλλήλους, ἐπιστρεψεν εἰς Γένουαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Οἰτύλον, ὅπου οἱ κάτοικοι ἀνυπομόνως τὸν περιέμενον. Αἱ γαιὴαι τῆς Πασομιάς, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τινος ἐγγράφου, εὐρισκομένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Νομαρχείου τοῦ Αἰακκίου, ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τινα εὐγενῆ, Godefroy de Marini καλούμενον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἡ γενουησιακὴ Δημοκρατία

ἀπήλλαξε ταύτας ἐκ τοῦ πρώτου κυρίου τῶν, ὅπως τὰς παραχώρησῃ τοῖς Ἑλλησι τούτοις.

Ἡ ἀναχώρησις ἀπεφασίσθη, καὶ οἱ ἀνθρωποὶ ήρχισαν νὰ παρασκευάζωνται. Ἦσαν δὲ ἤδη ἔτοιμοι, ὅτε κατὰ τύχην γαλλικὸν τι πλοῖον ἐκ Μασσαλίας, ὑπὸ τινα πλοίαρχον καλούμενον Ἀνδρέαν Δανιήλ, ήραξεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Οἰτύλου. Χωρὶς δὲ νὰ χάσωσι πολὺν καιρὸν, συνεφώνησαν περὶ τοῦ ναύλου καὶ τοῦ ταξιδίου καὶ ἀμέσως ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἦσαν δὲ, ὡς λέγεται, ἐν ὄλῳ Στεφανοπούλοι, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά, τετρακόσιοι τριακόσιαι, καὶ ἄλλοι διάφοροι, τριακόσιοι. Τινὲς δὲ τῶν Στεφανοπούλων ἔμειναν διὰ παντός ἐν Οἰτύλῳ.

Ἐπτακόσιοι τριακόσιαι ψυχαί, μεθ' ὅλων τῶν ἀναγκαίων ἐκάστῳ ἐροδίων, ἐπὶ ἐνός καὶ μόνου πλοίου, ἐπὶ ἐνός κ α ρ α β ἰ ο υ, ὡς λέγει ὁ παπα-Νικόλαος, τοῦτο μοὶ φαίνεται δύσκολον καὶ μάστιχα ἀδύνατον. Ὁ Καμβιάγης καὶ ὁ παπα-Νικόλαος εἶναι συμφωνότατοι ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τούτων· ὁ δὲ Πορμερέλ, ἐν μὲν τῇ Ἑγκυκλοπαιδίᾳ τοῦ Διδώτου, λέγει ὅτι ἡ ἐν Κορσικῇ ἐγκατασταθεῖσα, τῷ 1677 (:), ἑλληνικὴ ἀποικία συνέειτο ἐκ χιλίων ψυχῶν, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κορσικῆς, ἐξ ὀκτακοσίων μόνον ψυχῶν. Ἐν τούτοις ἀδυσκινὸν τι ἐγγράφον, εὐρισκόμενον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας τῶν ἐν Αἰακκίῳ Στεφανοπούλων Κομνηνῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «contratto co Grecis» ἀναφέρει ὅτι οἱ ἐν Γενούῃ ἐθάσαντες Ἑλληνας ήσαν «settecento persone, anzi di seicento persone». Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπρόκειτο κατ' ἀρχὰς μόνον περὶ ἑξακοσίων ψυχῶν. Παράδοσις τις, ἔτι καὶ σήμερον σωζομένη ἐν Καρυαῖς, λέγει ὅτι τρία πλοῖα, περὶπου συγγρόνως, ἀνεχώρησαν ἐξ Οἰτύλου, πλήρη ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν διὰ τὴν Κορσικὴν, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἀπωλέσθη. Κατὰ τὸν Καμβιάγην, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων τούτων, οἱ Τούρκοι ἀμέσως ἐπέστειλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης, σφάζοντες καὶ κίοντες ῥοῦτως, ὡστε ἔφερον εἰς μεγάλην ἀπελπίσαν ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἔνεκα δὲ τούτου καὶ μία ἄλλη ἀποικία ἀπεφασίσθη νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Πελοπόννησον. Ἀμα δὲ παρουσιάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Οἰτύλου πλοῖον Βενετικὸν, τετρακόσιαι ψυχαὶ ἐπεβιβάσθησαν αὐτοῦ. Μόλις δὲ τὸ πλοῖον τοῦτο ἐξῆλθεν εἰς τὸ πέλαγος, πάραυτα προσεβλήθη ὑπὸ στόλου τουρκικοῦ, καὶ ὅλοι οἱ δυστυχεῖς Ἑλληνας ὡς ἀρνία ἐκρευοῦρηθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐρρίθθησαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη ἀποικία κατέλιπε τὴν Οἰτύλον τῇ 3 Ὀκτωβρίου τοῦ ἐτους 1675. Ἦσαν δ' ἀρχηγοὶ αὐτῆς τρεῖς Στεφανοπούλοι, ὁ Γεώργιος, ὁ Ἀπόστολος καὶ ὁ Κωνσταντίνος.

Κατὰ τὸν Λυμπεράνην καὶ τὸν Καμβιάγην, ἀρχηγοὶ τῆς ἀποικίας ταύτης ήσαν ὁ Ἰωάννης Στεφανοπούλος ἀπὸ τοὺς Νοθακκίου, ὁ Ἀπόστολος Στεφανοπούλος ἀπὸ τοὺς Στεφανοκαίους καὶ ὁ Κωνσταντίνος Στεφανοπούλος ἀπὸ τοὺς Φατζαίους. Αἱ πληροφορίαι ὅμως, τὰς ὁ-

ποίας ἔσχον ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ἐν Αἰακκίῳ Στεφανοπούλων Κομνηνῶν, εἶναι κάπως διάφοροι. Κατὰ τούτους ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας ταύτης ήτο ὁ Γεώργιος Στεφανοπούλος Κομνηνός, ὁ ὁποῖος γέρον ἤδη, ἅμα ἔφθασεν εἰς Γένουαν ἀπέθνηκεν. Ὁ Γεώργιος οὗτος ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Μιχαήλ, ἐκ τοῦ ὁποῖου κατὰγονται οἱ ἐν Αἰακκίῳ Στεφανοπούλοι Κομνηνοὶ, καὶ τὸν Ἀπόστολον, ἐκ τοῦ ὁποῖου κατήγετο ὁ προρρηθεὶς Δημήτριος Στεφανοπούλος Κομνηνός καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ γενεὰ ἐσθῆσθη.

Αἱ περὶ πρωτείων ἔριδες, πληγὴ ἀρχαιοτάτη τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου, δὲν ήτο δυνατόν νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ μεταξὺ τῶν ἀποίκων τούτων Ἑλλήνων. Ἐν Οἰτύλῳ ὑπῆρχον πολλάι οἰκογένειαι φέρουσαι τὸ ἐπώνυμον Στεφανοπούλους, καὶ πιθανῶς ἐκ τῆς αὐτῆς ὀσφύος ἐξελθούσαι. Ἐκάστη δὲ τῶν οἰκογενειῶν τούτων εἰζήτηε νὰ ἀρχῇ τῶν ἐπιλοιπῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Πιθανῶς δὲ, αἱ περὶ πρωτείων ἔριδες τῶν ἀποίκων τούτων νὰ ὑπῆρχον ἤδη καὶ ἐν Οἰτύλῳ ἄλλὰ τοῦθ' ὅπερ θετικώτατα γνωρίζομεν ἐκ τινος ἐγγράφου, ὑπὸ τὸν τίτλον «*attestation de trois témoins grecs*» ἱταλιστὶ γεγραμμένου καὶ σωζομένου μέχρι σήμερον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας τῶν ἐν Αἰακκίῳ Στεφανοπούλων Κομνηνῶν, καὶ ἄλλων εἰσῆται ἐγγράφων, εἶναι ὅτι αἱ τοιαῦται ἔριδες ήγέρθησαν ἤδη ἐπὶ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν ἀποικίαν ταύτην εἰς Γένουαν, καὶ ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Καὶ τοῦ μὲν μαρτυρικοῦ τούτου ἐγγράφου σκοπὸς εἶναι νὰ καταδείξῃ ὅτι κάποιος Στεφανοπούλος, τοῦ ὁποῖου τὰ πρωτεῖα διεξεδίκουν καὶ ἄλλοι τινὲς, ὡς ἀρχηγός, ἐδάναςεν ἡ ἔδωκε χρήματα τοῖς ἐν τῷ πλοίῳ ἐπιλοίποις Ἑλλησιν, ἐγὼ δὲ μανθάνω ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐγγράφων τοῦ αὐτοῦ εἶδους, τὴν περὶ τοῦ ἀρχεῖν ματαιοφροσύνην τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, ἧτις πολλῶν κακῶν πρόξενος ὑπῆρξε πάντοτε τῇ Ἑλλάδι. Αἱ τοιαῦται ἔριδες καὶ ἀντιζηλιαὶ ἐξηκολούθησαν καὶ καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Τρανὸν δὲ παράδειγμα τούτου ἔχομεν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Δημητρίου Στεφανοπούλου Κομνηνοῦ, ὅστις, διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὸν τίτλον τοῦ Πριγκίπου, ἐπραξε πᾶν θεμιτὸν καὶ ἀθέμιτον. Ἡ ματαιοφροσύνη δὲ τῶν σημερινῶν Καρυατῶν Ἑλλήνων στρέφεται περὶ τὸ ὄνομα Στεφανοπούλος: «Ὅλοι σχεδὸν ἀφῆκον τὰ οἰκογενειακὰ τῶν ὀνόματα καὶ αὐτοπραϊρέτως καλούσιν ἑαυτοὺς Στεφανοπούλους. Οὕτω δὲ ἀντὶ τῶν ὀνομάτων Τζαννετάκης, Φριμιγκάκης, Πετρολάκης, Παπαδάκης, Γουελάκης, Ραγγατζάκης, Σέρβος, Δρακάκης κλπ. κλπ. δὲν ἀκούει τις τὴν σήμερον εἰμὴ τὸ στερεότυ-

πον *Στεφανόπουλος*. Ἀλλά, βεβαίως καθαρὸν κέρδος τῆς ματαιοφροσύνης ταύτης θὰ ὑπάρξῃ ποτὲ ἢ παντελὴς σύγχυσις των ὀνομάτων.

Ὡσαύτως δ' ἤρχε τῆς ἀποικίας ταύτης καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Ἰωάννης Κουτζικάλης, μάλλον ὡς σοφὸς καὶ πολυπειρὸς, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἀπέθανεν ἐν Γενοῦῃ. Τοῦ δὲ κλήρου, ὅστις ἤκολούθησε τὴν ἀποικίαν ταύτην, ἤρχεν ὁ Παρθένιος Καλκάνδης, Ἐπίσκοπος Μαΐνης, ὁ ὁποῖος ἐφθασεν ἐν Παομίᾳ καὶ ἰδρυσεν τὸ Μοναστήριον τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ ὁποῖος πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ἐκεῖ. Τοῦ Ἐπισκόπου τούτου τὴν διαθήκην) εὑρών ἐν τοῖς ἀρχεῖοις τῆς ἐν Αἰακκίῳ οἰκογενείας τῶν Στεφανοπούλων Κομνηνῶν, δημοσιεῖω κατωτέρω. Περί δὲ τοῦ Ἀποστόλου λέγεται ὅτι ἦτο ἄνθρωπος ἐλεήμων καὶ φιλόκαλος καὶ ὅτι, ἅμα ἐφθασεν εἰς Παομίαν, ἔκτισεν ἰδίαις δαπάναις ἐκκλησίαν καὶ ἐβόηθει τοὺς πτωχοὺς· καὶ ὅτι, μετὰ τινα χρόνον, ὅτε ἀπέθανεν ὁ μονογενὴς υἱὸς του, κατελήφθη ὑπὸ τινος μελαγχολίας, ἥτις τὸν ὤθησε νὰ ἐνδυσθῇ τὸ μοναχικὸν ῥάσον τοῦ πάγκατος τοῦ Ἀγίου Βασιλείου· καὶ ὅτι μετὰ δύο ἔτη ἐπέστρεψεν εἰς Οἰτύλον, ὅπου ἔμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του.

Λέγεται δ' ἐπίσης ὅτι ἤθελε ν' ἀκολουθῆσθαι τὴν ἀποικίαν ταύτην καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Οἰτύλου, τὸν ὁποῖον ὅμως ἔνεκα τοῦ βαθύος γήρατός του ὁ πλοίαρχος δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ ἐν τῷ πλοίῳ του. Ὁ γηραιὸς οὗτος κληρικὸς, εὑρεθεὶς ἐπὶ τῆς παραλίας καθ' ἣν στιγμήν τὸ πλοῖον πλησίον ἐξήρχετο τοῦ λιμένος, με δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, κατηράσθη τὴν ἀποικίαν ταύτην. Οἱ Καρυᾶται, ἐν ταῖς δυστυχίαις των, ἐνθυμοῦνται πάντοτε τὴν κτάραν τοῦ ἀρχαίου τούτου θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ των.

Τὸ φέρον τὴν ἑλληνικὴν ταύτην ἀποικίαν πλοῖον, μετὰ ταξείδιον ἡμερῶν τινων προσεγγίσαν εἰς Ζάκυνθον ἤραξεν ἐν τῷ λιμένι Κερί. Ἐκ δὲ Ζακύνθου, μετὰ πολλῶν ἡμερῶν ταξείδιον, ἐφθασεν εἰς Μεσσήναν τῆς Σικελίας, ὅπου ὑπέστη ὑγειονομικὴν κάθαρσιν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διαμονὴν των ἐν Σικελίᾳ οἱ Ἕλληνας ἐπεσκίεθησαν πολλὰ μέρη τῆς νήσου ἐκείνης, ἢ δὲ γῆ τόσον τοῖς ἤρεσαν, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ μείνουν ἐκεῖ· καὶ θὰ ἔμενον, εἴν δὲν ὑπῆρχεν ἢ ἔνεκα τοῦ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας πολέμου πολιτικὴ ἀκαταστάσις. Ἐφεραν δὲ τὸ πλοῖον τούτο οἱ ἄνεμοι, ἐκ Σικελίας ἀναχωρήσαν, εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, πρὸ των ἀκτῶν τῆς Βαρθαρίας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μελίτην. Ἐκ δὲ τῆς Μελίτης, μετὰ ταξείδιον ἡμερῶν τινων, ἐφθασεν ἡ ἑλληνικὴ αὕτη ἀποικία εἰς Γένουσαν, τὴν πρώτην Ἰανουαρίου τοῦ 1676.

(Ἔπειτα συνέχεια)

N. B. ΦΑΡΑΥΣ

Ο ΚΑΡΟΛΟΣ ΔΑΡΒΙΝ

κατ' οἶκον

[Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον].

Ὁ περίπλους.

Ἐν τῇ Γῆ κλειδίον ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀγγλίας τὸν Δεκέμβριον· ἡ περίοδος τῶν διαταγῶν, τῆς προσδοκίας, τῶν προπαρασκευῶν κατεπόνησε πολὺ τὸν νεαρὸν φυσιοδίφην· αἰεὶ δύο μῆνες, οὐς διήλθεν ἐν Πλυμούθῃ, ὑπῆρξαν οἱ δυστυχέστεροι τοῦ βίου μου, εἰ καὶ ἐνησχολοῦμαι περὶ πολλὰ. Ἐθλιβόμην διότι ἔμελλον ν' ἀπομακρυνθῶ τῆς οἰκογενείας μου καὶ τῶν φίλων μου ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, καὶ ἤμην λίαν μελαγχολικός· εἶχον δὲ προσέτι παλμούς τῆς καρδίας, ἐλαχίστας δὲ κεκτημένους ἱατρικὰς γνώσεις ἤμην πεπεισμένος, ὡς πᾶς ἀμαθὴς, ὅτι εἶχον καρδιαγγίαν. Δὲν ἠθέλησα νὰ συμβουλευθῶ τὸν ἱατρὸν, φοβούμενος μὴ ἀκούσῃ ἀπόφασιν ἐμποδίζουσάν με ἴσως ν' ἀπέλθω, ἐνῶ ἐγὼ εἶχον ἀπόφασιν ἀκράδαντον εἰς τοῦτο.»

Πολλὰ ὑπέστη κατὰ τὸν πλοῦν ἐκεῖνον ὁ Δάρβιν· ἐβασκανίσθη καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ ναυτίας, συχνάκις δὲ ἡ κακὴ τῆς υγείας του κατάστασις ἐθεωρήθη ὡς προσελθούσα ἐκ τῆς βλάβης, ἣν ἡ διηνεκὴς ναυτία ἐπήνεγκεν εἰς τὸν ὁργανισμόν του. Οἱ ναύαρχοι Μέλλερς καὶ Σούλλιβαν, οἳτινες ἦσαν ἀξιοματικοὶ ἐπὶ τοῦ αἰπώτερου, διηγήθησαν ὅσα ὑπέστη ὁ ἀτυχὴς φυσιοδίφης. Ἡ ἐργασία του διεκόπη πάντοτε, ἡ δὲ ψυχικὴ αὐτοῦ δραστηριότης δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν συγκρατήσῃ· ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τῆς αἰώρας του καὶ εἰργάζετο ὅσον ἠδύνατο. Τὸ δωμάτιον αὐτοῦ ἦτο λίαν στενόχωρον κατὰ τὸν Σούλλιβαν.

«Ὁ εἰς τὸ ἄκρον τῆς τραπέζης στενὸς χώρος ἦτο τὸ μόνον μέρος ὅπου ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ, νὰ ἐνδυσθῇ, καὶ νὰ κοιμηθῇ. Ἡ αἰώρα ἔμενον ἀνηρητημένη ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του τὴν ἡμέραν, ὅτε δὲ τὸ πλοῖον ἐσαλεύετο καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ πρὸ τῆς τραπέζης, ἐξηπλοῦτο ἐν αὐτῇ κρατῶν βιβλίον τι.»

Ἐν τούτοις ἡ κατοικία ἐκεῖνη ἐπήρκει αὐτῷ. Ὁ Δάρβιν μάλιστα ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ ἄκρον στενόχωρον αὐτῆς τὸν ὠφέλησε, διότι συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀποκτήσῃ μεθοδικὰς εἰσεις. Ὁ βίος του παρήρχετο εἰρηνικός ἐπὶ τοῦ πλοίου· αἰ σέσεις αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀξιοματικῶν καὶ τοῦ Φιτζρόου ἦσαν ἐξαίρετοι. Πάντες ἠγάπων τὸν ἀγαπῆτὸν γεροφιλόσοφον ὡς τὸν ἀπεκάλου οἱ ἀξιωματικοί.

Ὁ Μέλλερς γράφει πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Δάρβιν· «Ἐπαναβλέπω διὰ τῆς φαντασίας τὸν πατέρα σας μετὰ τοιαύτης εὐκρινείας ὥσει ἤμην μετ'

αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ αἰπώτερου πλοίου ἐπὶ τὸ μερικῶς τοῦ καὶ ἡ συνδιάλεξις του δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ λησμονηθῶσι ὅταν τις εἶδε τὸ ἐν καὶ ἤκουσε τὴν ἄλλην. Οὐδεμία λέξις ἐξηνέχθη κατ' αὐτοῦ, νομίζω δὲ ὅτι εἶνε ὁ μόνος περὶ τοῦ ὁποῖο δύναται τοῦτο νὰ λεχθῇ ἐξ ὅσων ἐγνώρισαν· δὲν εἶνε δὲ διόλου μικρὸν πράγμα διότι οἱ ἐπὶ πενταετίαν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἐγκεκλεισμένοι, ἀδύνατον νὰ μὴ ἐξερεθισθῶσι κατ' ἀλλήλων καὶ διατεθῶσιν ἐχθρικῶς.»

Ἐν τῇ Γῆ τοῦ Πυρὸς εἶδε τὸ πρῶτον ὁ Δάρβιν ἄγριον ἄνθρωπον. «Οὐδὲν, γράφει, δύναται νὰ κινήσῃ περισσώτερον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς θέας ἀνθρώπου εὑρισκομένου ἐν καταστάσει ἀρχεγόνου βαρβαρότητας. Τοῦτο ἐκ πείρας μόνον δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ.

«Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὰς ὠρυγὰς μετ' ὧν μᾶς ὑπεδέχθη ὁμιλος ἄγριων ὅτε εἰσπλεύσαμεν εἰς τὸν ὄρμον τῆς *Ἐπιτυχίας*. Ἐκάθητο ἐπὶ προβλήτος βράχου ὑπὸ σκιώδους δάσους φηγῶν περικυκλουμένου· ἀνέριπτον τὰς χεῖρας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των, ἡ δὲ μακρὰ κρεμαμένη κόμη των τοὺς ἐξωμοιάζε πρὸς μαινομένους δαίμονας.»

Ἀπὸ τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς ὁ *Μπήμεκλ* ἀναπλέει τὴν παραλίαν τῆς Χιλῆς. Ὁ Δάρβιν ἠσθένησε βαρέως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἐξ ἐβδομάδας διεμίει κλινῆρας ἐν Βαλπαρκίῳ προσβληθείς ὑπὸ νόσου, ἥς οὐδέποτε ἐξηκριβώθη ἢ διάγνωσις καὶ ἡτις ἐξησθένεισεν αὐτὸν σφόδρα. Ἐν τούτοις ἤρχισε νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἐπάνοδον.

Ἐπιθυμοῦν νὰ μάθῃ πᾶς εὑρίσκεσθε ἡθικῶς καὶ φυσικῶς, γράφει εἰς τὸν φίλον τοῦ Φόξ· *Quien sabe* ὅπως λέγουν ἐδῶ· ἴσως ἐνυμφεῦθητε καὶ ἀσχολεῖσθε εἰς ἀμοιβαίαν παροχὴν ἐχεγγύων ἀγάπης.

«ὦ, ὦ! τοῦτο μοὶ φέρε κατὰ νοῦν ὄνειρά τινα περὶ μέλλοντος, ἐν οἷς διέβλεπον ἀνάπαυαν, οἰκίσκον ἐν μέσῳ πρασινάδας, καὶ λευκάς ἐσθῆτας. Τί θ' ἀπογείνω μετὰ τὸ ταξείδιον τούτου; Τὸ ἄγνω· ὁμοιάζω πρὸς ἄρδην καταστραμμένον ἔμπορον ὅστις ἄγνωε οὐδὲ φροντίζει πᾶς ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν περιουσίαν του.»

Τὸ πλοῖον ἐπανάκαμψε διὰ τῆς Ἀγίας Ἐλένης, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1836, μετὰ πενταετὴ ἀπουσίαν.

Τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ὁ πλοῦς οὗτος ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ Δάρβιν, δικαίως θεωροῦντος τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ὡς ἡμέραν νέας γεννήσεώς του. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πενταετοῦς ἐκείνης ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης δὲν εὑρίσκονται μόνον ἐν τῇ ἐξαίρετῷ *Περιοδείῳ Φυσιόφου*—περιλήψει τῶν σημειωμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ὧν διάφορα ἀποσπάσματα ἐστάλησαν ὡς ἐπιστολαὶ εἰς τὴν οἰκογενεὴν αὐτοῦ—οὐδ' ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἄτινα ὑπέβαλε μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ σωματεῖα. Ἀλλ' ἰδιαι-

τατα ἐν τῇ πείρᾳ ἦν ἀπέκτησε πρὸς σπουδῆν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτοῦ παρατηρήσεσι, καὶ ἐν ταῖς σκέψεσιν ἅς τὰ γεγονότα ἐξῆγειραν ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ. Ὁ περίπλους οὗτος ἐμύησεν ἀληθῶς τὸν Δάρβιν τὴν παρατήρησιν, τὴν μέθοδον, τὴν ἐπιστήμην, εἶνε δ' ἀναντίρρητον ὅτι διὰ τὴν ἀνάπτυσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ιδεῶν αὐτοῦ ἀπέβη τὸ σπουδαιότατον γεγονός τοῦ βίου του.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του οὐδὲ λόγος πλέον νὰ γείνῃ κληρικὸς ὁ Δάρβιν. Ἀσχολεῖται εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν συλλογῶν καὶ σημειωμάτων αὐτοῦ ὅπως τὰ χρησιμοποιήσῃ. Κατὰ τὸν πλοῦν ἐπὶ ὁ Δάρβιν ἠσθάνετο ὅτι ὁ βίος του μετεβλήθη, ὅτι τὰ ἀρχικά του σχέδια ἔπρεπε νὰ τροποποιηθῶσι, ἀλλὰ δὲν ἐβλεπε πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του οὐδεὶς διαταγῆς πλέον. «Τίποτε ἄλλο δὲν ἐπιθυμῶ εἰμὴ καλὴν υγείαν ὅπως ἐξακολουθῆσω τὰς ἀσχολίας εἰς ἅς φαιδρῶς ἀπεφάσισα ν' ἀφιερῶσω τὸν βίον μου.»—α' Ὁ πατὴρ μου μόλις ἐλπίζει ὅτι ἡ κατάστασις τῆς υγείας μου θὰ βελτιωθῇ πρὸ τῆς παρόδου ἐτῶν τινων. Μεγάλῃ θλίψει με καταλαμβάνει ὅταν φθάνω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας βραβεύονται οἱ ἰσχυρότεροι καὶ ὅτι ἐγὼ θ' ἀναγκασθῶ νὰ βλέπω τοὺς ἄλλους προτρέχοντας εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπιστήμης.»

Ὁ Δάρβιν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σπουδαστηρίῳ του.

Τῷ 1840 ὁ Δάρβιν ἐνυμφεῦθη τὴν ἐξαδέλφον του Ἐρμαν Οὐδέζουοῦδ, ἀμφότεροι δὲ συνεβίωσαν ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐτυχίᾳ, ἔνεκα τῆς ἀφοσιώσεως τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἐνυμφωσύνης τοῦ ἄλλου. Ὁ Δάρβιν ἐγκατέστη ἐν Λονδίῳ, σπουδῆς βίον διάγων, ἀποφεύγων τὰς συναναστροφὰς καὶ πᾶσαν ἀπώλειαν χρόνου. Εἰργάζετο πολὺ, ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς υγείας του ἠμποδίζεν αὐτὸν νὰ ἐργασθῇ ὅσον ἤθελε. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γεννᾶται τὸ πρῶτον τέκνον του, ὅπερ, ὡς ἀληθῆς φυσιοδίφης, καθιστᾷ ἀντικείμενον μελέτης, αἱ δὲ σημειώσεις του περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐκφράσεων τοῦ μικροῦ ἐκείνου ὄντος ἐγένετο τὸ σπέρμα τοῦ περὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν συγκινήσεων βιβλίου του. Ἀλλ' ἡ υγεία του δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἐν Λονδίῳ βίον, πρὸς δὲ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἠκίστα εὐχαριστεῖται ἐκ τῆς περικλεισμένης ἐκείνης πόλεως, ἀμφότεροι δὲ διανοοῦνται νὰ κατοικήσωσι εἰς τὴν ἐξοχὴν.

Ὁ Δάρβιν ἐγκαταστὰς εἰς Δάουν δὲν ἐσκόπει νὰ ἐγκαταλίπη ἄλοισι τὸν βίον τοῦ Λονδίνου· α' Ἐλπίζω, ἔλεγε, ὅτι μεταβαίνων κατὰ δεκαπενθημερίαν ἢ κατὰ τρεῖς ἐβδομάδας, θὰ διατηρῆσω τὰς ἐπιστημονικάς μου σχέσεις καὶ δὲν θὰ γείνω ἐντελῶς ἐπαρχιωτικὸν κτήνος.» Ἀλλ' ἐφ' ὅσον παρέργεται ὁ καιρὸς αἰ εἰς

Λονδίνον επισκέψεις καθίστανται σπανιώτε-
ραι, ένεκα τής υγείας του πρό πάντων και τής
εργασίας του.

Έξέλεξε δέ το Δάουν ως διατριβήν αὐτοῦ οὐ-
χι διότι προτίμησεν αὐτό, ἀλλ' ἐξ ἀπελπισίας
περὶ τὴν εὔρεσιν βελτίονος. Ἀποκαμὼν ἐκ τῆς
ματαιαίας ἀναζητήσεως, ἔλαβε τὴν προστυχοῦσαν
οἰκίαν. Τὸ Δάουν εἶνε ἡσυχον καὶ μονῆρες χω-
ρίον.

Ὁ Δάρβιν διετίθωσεν ἐν Δάουν. Σπανίως ἀπε-
μακρύνθη αὐτοῦ, ἥ ἔνεκα λόγων υγείας, ἥ ὅ-
πως ἐπισκεφθῆ τὴν οικογένειάν του καὶ τοὺς φί-
λους του· ὁ βίος του διήρχετο ἤρεμος, ἀλλ' ἡ
κανονικότης αὐτοῦ ἔχει τι τὸ συγγραμμάτικόν.

Ὁ Δάρβιν ἦτο ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, κυρτὸς
πως περὶ τὸ γῆρας, καὶ μάλλον σκαλιὸς κατὰ
τὰς κινήσεις. Ἦτο ισχνός. Τὸ λίκον ὑψηλὸν μέ-
τωπόν του ἐπεστέγαζεν ὀφθαλμοὺς κυανοσφαιούς
βεθυσιμένους ὑπὸ πυκνὰς ὀφρύας. Εἶχε μακρὰν
καὶ πυκνὴν γενειάδα, ἀλλ' ἐγένετο φαλακρός. Τὸ
πρόσωπόν του εἶχε ζωρὰν χροιάν, καὶ ὅταν
ἔτι ἐνόσει, ἡ δὲ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐσωτε-
ρικῆς του καταστάσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐ-
πιφανείας ἦτο συχνάκις παράδοξος. Ἡ ἐνδ-
μασία αὐτοῦ ἦτο πάντοτε μέλαινα, ἐφόρει δὲ πί-
λον ἀχύρινον ἢ ἐκ μαλακοῦ πιλήματος, κατὰ
τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, ἐξερχόμενος δ' ἔρριπτεν ἐπὶ
τῶν ὤμων του βραχὺν μανδύαν. Φοβούμενος τὸ
ψυχοσ ἐφόρει ὑποδήματα ἐκ γουνοῦ εἰρέας, ἀλ-
λά συχνάκις ἐργαζόμενος ἀπέριπτε τὸ πρόσθε-
τον ἐνδύμα. Εἶχε τότε μεγάλην θερμότητα,
μαρτυροῦσαν ζωροτέραν τοῦ συνήθους πάλην
μεταξὺ τοῦ συγγραφῆος καὶ τοῦ ἀντικειμένου.

Ὁ Δάρβιν εἶχε διανεμήν μεθοδικώτατα τὴν
ἡμέραν του ἐν Δάουν. Ἠγείετο πρῶτ' καὶ περι-
πάτει ὀλίγον. Πρὸ τῶν ὀκτῶ προεγεματίζεν ἄ-
πὸ τῆς ὀγδόης μέχρι τῆς ἐνάτης καὶ ἡμισείας
εἰργάζετο, τὴν ἐνάτην καὶ ἡμισείαν μετέβαινε
εἰς τὴν αἵθουσαν ὅπως ἀναγνῶσθ τὰς ἐπιστολάς
καὶ μέχρι τῆς δεκάτης καὶ ἡμισείας ἤκουον ἀ-
νάγνωσιν συνήθως μυθιστορημάτων τινος, ὑψιφῶ-
νος γενομένην. Ἀπὸ τῆς δεκάτης μέχρι μεσημ-
βρίας εἰργάζετο, καὶ πάλιν τότε ἐξήρχετο μετὰ
τῆς λευκῆς κυνός του Πόλλυ, νοημονεστάτου
ζῆφου ὅπερ ὑπερηγάπα ὁ κύριός του. Ἡ Πόλλυ
ἦτο πονηρά. Ὅτε ἐπεινά καὶ ἔβλεπε δι-
ερχόμενον τὸν κύριόν της ἤρχιζε νὰ τρέμη, νὰ
γογγύζη, γινώσκουσα ὅτι ὁ κύριός της θὰ διε-
κῆρυττεν ἀμέσως ὅτι ἀποθνήσκει ἐκ πείνης»,
τοῦθ' ὅπερ τὴν συνέφερε. Ὁ περίπατος οὗτος
ὠδήγει τὸν Δάρβιν κατ' ἄρχας εἰς τὸ θερμοκή-
πιον, εἶτα εἰς ἀγρὸν εἰδικῶς διασκευασθέντα
πρὸς περίπατον, ἡ καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον δὲ περιεπάτει ἐν τῷ μνησθέντι ἀγρῷ,
ἦτο δὲ οὗτος στενός ἀλλ' ἐπιμήκης, πλήρης
δρυῶν καὶ ἄλλων δένδρων, περιφρακτός ὑπὸ χα-

μηλῆς αἵμασις, ὑπεράνω τῆς ὁποίας ἀνεπτύ-
σσοτο ὠραία θέα. Κυκλικὸς ἀμμόστρωτος διάδρο-
μος περιέθεεν αὐτόν. Ἄλλοτε ὁ Δάρβιν ἐποίει πε-
ριδρομάς ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένας, κατὰ τὸ
γῆρας του δὲ μόνον ὅσας τῷ ἐπέτρεπον αἱ δυνά-
μεις του. Ἰστατο συχνάκις ὅπως παρατηρήσῃ τὰ
πτυνὰ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, τοιαύτη δ' ἦτο ἡ ἀ-
κινήσια του, ὥστε μικροὶ σκίουροι ἀνερριχῶντο
εἰς τὰς κνήμας καὶ τὴν βράχιν του, ἐνῶ ἡ μή-
τηρ των, ἀπὸ τινος δένδρου ἐκάλει αὐτούς μετ'
ἀγωνιωδῶν κραυγῶν. Ὅτε δὲν μετέβαινε ἐκεῖ
περιεπάτει μετὰ τῶν οικείων του εἰς τὸν κήπον,
ἐξετάζων τὰ ἀνθὰ δι' ἃ ἠσθάνετο καλλιτεχνικόν
θαυμασμόν, οὐχὶ μικρότερον τοῦ ὡς βοτανικοῦ
νέος ὃν ἠγάπα τὴν ἵπκασίαν, κατὰ τὴν ὥριμον
δὲ ἡλικίαν του ἵππευε κατ' ἐντολήν τῶν ἰατρῶν.
Μετὰ τὸν περίπατον προεγεματίζεν. Ὁ Δάρβιν
διητάτο λιτῶς, δὲν εἶχε δὲ ὡς ἐλάττωμα τὴν
ἀδύραγιαν. Ἐπινευ ὀλίγον οἶνον καὶ ἀπαξ μόν-
ον, ὅτε ἦτο φοιτητὴς ἐν Κανταβριγίᾳ, συνέδη
αὐτῷ νὰ πῆν ὑπὲρ τὸ δέον.

« Ἐνθυμοῦμαι, γράφει ὁ υἱὸς του Φραγκίσκος
Δάρβιν, ὅτι ἐν τῇ παιδικῇ μου ἀθωότητι ἠρώ-
τησα αὐτόν ποτὲ ἂν ἐμίθουσε καμμίαν φορὰν, καὶ
μοὶ ἀπεκρίθη λίαν σοβαρῶς ὅτι ἠσθάνετο κατα-
σχύνῃ ὁμολογῶν μοὶ ὅτι ἀπαξ ὑπέπεσεν εἰς
τὸ σφάλμα τοῦτο ἐν Κανταβριγίᾳ.»

Ἡγάπα πολὺ τὰ ζαχαρωτά, ἀλλὰ τῷ ἦσαν
ἀπηγορευμένα. Συχνάκις ὑπέσχετο νὰ μὴ γευθῆ
αὐτῶν, ἀλλὰ τοὺς ὀρεοὺς ἐθεώρει ἰσχύοντας μόνον
ἂν ἐξήνεγκεν αὐτούς ὑψηλοφῶνως. Μετὰ τὸ δειλι-
νὸν ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τινος ἀνακλίντρου καὶ ἀνε-
γίνωσκεν ἐπιμελῶς τὰς κοινοβουλευτικὰς συζη-
τήσεις, ἃς εὑρισκεν, ἄλλως, ὑπὲρ τὸ δέον σχοι-
νοτενεῖς καὶ δι' ἃς ἐγέλα πολλὰκις. Μετὰ τὴν
ἀνάγνωσιν ταύτην, ἣτις ἦτο ἡ μόνη ὑπ' αὐτοῦ
αὐτοπροσώπως γενομένη, ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἀλ-
ληλογραφίαν του ἢν συχνάκις ὑπεγόρευεν. Ἦτο
δ' ἀκριβέστατος εἰς τὸ ἐπιστολογραφεῖν, καὶ ἡ-
σθάνετο τύψιν συνειδότος ἂν παρημέλει ν' ἀπαν-
τήσῃ εἰς ἐπιστολήν τινα, ὅσον ἀσήμαντος καὶ
ἂν ἦτο αὐτῆ. Πολλὰς ἀνοήτους καὶ γελοίας
ἐπιστολάς ἔλαβεν, ἀλλ' εἰς πάσας ἀπάντησα εὐ-
γενῶς καὶ φιλοφρόνως.

Ἐφύλαττε πάσας τὰς στελλομένας αὐτῷ ἐπι-
στολάς. Ὅτε δὲ ἡ ἀπάντησις ἦτο μακρά, προε-
σχεδίαζεν αὐτήν ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τῶν
διορθώσεων ἢ τῶν ἀνωφελῶν πλέον χειρογράφων.
Ἐγράφε καθαρῶς, ὅτε δὲ δὲν ἐκράτει αὐτός
τὴν γραφίδα, συνέιστα εἰς τὸν γραμματέα του
νὰ γράφῃ κομψῶς καὶ εὐαναγνώστως, ἂν πρό
πάντων ἔγραφε εἰς ξένον.

Μετὰ τὴν ἀλληλογραφίαν ἤρχοντο αἱ ὑπο-
θέσεις ἐκράτει ἀκριβέστατα τοὺς λογαριασμοὺς
του· ἦτο οἰκονόμος, φροντίζων ν' ἀφήσῃ εἰς τὰ
τέκνα του ὅσον οἶόν τε περισσότερα, φοβούμε-

νος μὴ ἐπέλθῃ αὐτοῖς δυστύχημά τι παρακω-
λῶν νὰ κερδίξωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἄλλ' ἦτο
μάλλον γενναϊόδωρος ἢ φιλάργυρος, εἰς τὸ τέλος
δὲ τοῦ ἔτους διενέμετο μετὰ τῶν τέκνων του
τὸ περισσεῦον ἐκ τῶν ἐσοδῶν.

Οἰκονόμος ἰδιαίτατα εἰδείκνυτο περὶ τὸν
χάρτην. Ἀπέσπα τὰ λευκὰ φύλλα τῶν ἐπιστο-
λῶν, διαφυλάττων τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια,
τὰ παλαιὰ του χειρογράφα, ἅτινα ἐχρησιμο-
ποιοῖε διὰ σημειώσεις ἢ σχεδιάσματα.

Περὶ τὴν τρίτην ὥραν περατωθείσης τῆς
ἀλληλογραφίας ἐξηπλοῦτο ἐπὶ ἀνακλίντρου καὶ
ἐνῶ ἐκάπνιζε σιγάρον ἠκρατο τῆς ἀναγνώσεως
μυθιστορημάτων. Μόνον ἐν τῇ ἀναπαύσει ἐκά-
πνιζεν ἔργαζόμενος ἐρρόφα ταμβάκον, τὴν ἐξιν
δὲ ταύτην ἀπέκτησεν ἐν Κανταβριγίᾳ ἐτι ὄν.
Ἐπὶ τινα χρόνον παρήτησε τὸν ταμβάκον, ἀλλ'
σθάνθη ἐαυτὸν τόσον ἀλθαργικόν, ἠλίθιον καὶ
μελαγχολικόν, ὥστε μετὰ ἕνα μῆνα ἐποίει πά-
λινηρῆσιν αὐτοῦ. Ἐνίσταδι οἶον δὴ ποτε πρόσχημα,
ἔλεγε, ἐξήρχετο τῆς αἰθούσης· ἐὰν δὲ παρηκο-
λοῦθαι τις αὐτὸν θὰ ἔβλεπεν ὅτι μετέβαινε νὰ
βοφήσῃ δραγμίδα ταμβάκου.

Ὁ Δάρβιν ἠγάπα πολὺ τὰ μυθιστορημάτα,
ἰδίως κατὰ τὸ γῆρας του. «Τὸ μυθιστόρημα κα-
τὰ τὴν γνώμην μου, ἔλεγε, τότε μόνον εἶνε ἀξιό-
λογον ὅταν περιέχῃ πρόσωπόν τι, τὸ ὅποιον δυ-
νάμεθα ν' ἀγαπήσωμεν, ἂν δὲ τὸ πρόσωπον
τοῦτο εἶνε ὠραία γυνή, τόσω τὸ καλλίτερον.»

Ἦτο φίλος τῶν αἰσιῶς ἀποληγόντων μυθι-
στορημάτων· μυθιστόρημα τραγικὸν ἔχον τέλος
ἀπήρεσκεν αὐτῷ σφόδρα ὡς καὶ τὸ καθκρῶς
ψυχολογικόν, ἀνεγίνωσκε δὲ λίαν εὐχαρίστως τὰ
ἔχοντα πλοκὴν πλήρη ἐνδιαφέροντος. Ἡ τοιαύ-
τη ἐκτίμησις τῶν μυθιστορημάτων δὲν πρέπει
νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ· ἐγκέφαλος οὐ τὸ ἔργον συνί-
στατο εἰς τὴν μελέτην καὶ λύσιν τῶν ὑψίστων
προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης ἐθεώρει τὰ φιλο-
λογικὰ ἔργα ὡς ἀπλῶς σκοποῦντα ν' ἀνακουφί-
σωσι τὸ πνεῦμα, προτίμα δὲ τὰ κατορθοῦντα
τοῦτο, καὶ ἅτινα ἄνευ ψυχολογικῶν ἀξιώσεων
προτίθενται ἀπλῶς νὰ διασκεδάσωσι τὸ κεκμη-
κὸς πνεῦμα, ὡς ἐλαφρὸν κρέας στόμαχον ἐξη-
τλημένον ὑπὸ βαρείας τροφῆς.

Πλὴν τῶν μυθιστορημάτων ἀνεγίνωσκε καὶ
βιογραφίας, καὶ περιγραφὰς περιηγήσεων. Ἦνοει
δυσχερῶς τὰς ξένας γλώσσας ἰδίᾳ δὲ τὴν γερ-
μανικὴν ἣν ἐξήγει διὰ τοῦ λεξικοῦ, καταρῶ-
μενος τὴν ἀσάφειαν τῶν γερμανῶν συγγραφῶν
οὗς ἀπεκάλει verdammt (κατηραμένους, κολα-
σμένους).

Τέλος περὶ τὴν δεκάτην ὥραν κατέπαυε πᾶ-
σαν ἀσχολίαν. Ἄλλ' ὁ Δάρβιν δὲν ἐγνώρισε τὰς
εὐεργετικὰς νύκτας καθ' ἃς ἀναπαύεται τὸ τε-
σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Τὴν νύκτα ὑπέφερε περισ-
σότερον ἐκ τῶν μυστηριωδῶν ἀλγηδόνων του.

Λέγομεν μυστηριωδῶν διότι εἶνε δύσκολον νὰ
ἐξακριβωθῆ ἡ φύσις αὐτῶν. Φαίνεται ὅτι εἶχε
λίαν ἀσθενῆ τὸν στόμαχον καὶ ὅτι ἐπασχεν ἐξ
ἀρθρίτιδος. Τὸ βέβαιον ὁμως εἶνε ὅτι διήρχετο ἀ-
ύπνους νύκτας, αἵτινες κατέβαλον αὐτόν καὶ κα-
τὰ τὰς ὁποίας ἡ φαντασία του ἐπλαττε μυρίας
μερίμνας.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος)

ΤΟ ΡΑΓΙΣΜΕΝΟ ΒАЗΟ

(*Le vase brisé*)

Οὐδεὶς ἴσως τῶν εἰδόντων τὴν γαλλικὴν γλῶσ-
σαν ἀγνοεῖ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Le vase brisé*»
ποιημάτιον τοῦ φιλοσοφικωτάτου ποιητοῦ καὶ
ἀκαδημαϊκοῦ Sully Prudhomme, ἀληθῆς καλλι-
τέχνημα, λεπτόν καὶ αἰθέριον, καταλείπον διά
τῶν ὀλίγων αὐτοῦ στροφῶν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ
ἀναγνώστου βαθύ τι αἰσθημα μελαγχολίας
ἀφάτως γλυκείας. Νομίζομεν ὅτι οὐδένα δυσ-
ρεστοῦμεν παρατιθέμενοι αὐτὸ ἐν ταῦθα ἐν πρω-
τοτύπῳ :

Le vase où meurt cette verveine
D'un coup d'éventail fut fêlé :
Le coup dut l'effleurer à peine,
Aucun bruit ne l'a révélé.

Mais la légère meurtrissure,
Mordant le cristal chaque jour,
D'une marche invisible et sûre
En a fait lentement le tour.

Son eau fraîche a fui goutte à goutte,
Le suc des fleurs s'est épuisé :
Personne encore ne s'en doute,
N'y touchez pas, il est brisé !

Souvent aussi la main qu'on aime,
Effleurant le cœur, le meurtrit ;
Puis le cœur se fend de lui-même,
La fleur de son amour périt.

Toujours intact aux yeux du monde,
Il sent croître et pleurer tout bas
Sa blessure fine et profonde.
Il est brisé, n'y touchez pas !

Τὸ ποιημάτιον τοῦτο πράγματι εἶνε ἀμετά-
φραστον, δικαίως δὲ εὐφυῆς Ἑλληνοποιητὴς
πρὸ τινων ἐτῶν ἀπέτρεπε τοὺς ἀποπειρωμένους
νὰ περιβάλωσιν αὐτὸ ἐλληνικὸν ἐνδύμα, ἐπιφωνῶν :

N'y touchez-pas, vous le brisez !

Οὐχ ἦττον ὁ ἐν Πειραιεὶ πρόξενος τῆς Γαλ-
λίας κ. Λαφρών, ὅστις γράφει καὶ λαλεῖ τὴν

έλληνικήν ὡς μητρικήν γλῶσσαν, στιχουργεῖ δὲ μετ' ἐμπνεύσεως καὶ χάριτος, οὐ τῆς τυχεύσεως, ἐπεχείρησε τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρό τινων ἡμερῶν γενομένη ἐν τῷ συλλόγῳ «Παρνασσῶ» φιλολογικῇ ἐσπερίδι, καθ' ἣν ἀπήγγειλε διαφόρους αὐτοῦ ποιήσεις θερμῶς ἐπευφημηθείσας ὑπὸ τοῦ πολυπληθοῦς καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου, τοῦ συρρεῦσαντος νὰ ἀκούσῃ αὐτόν, ἀπήγγειλε καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ ποιηματίου τοῦ Sully Prudhomme, ἔχουσαν οὕτω:

ΤΟ ΡΑΓΙΣΜΕΝΟ ΒΑΖΟ

Μὲ τὸ ριπίδι μιὰ σκληρὴ μοῦ ράγισε τὸ βάζο,
Αὐτὸ ποῦ μέσα ἔτρερα λουλούδι ἀγαπημένο.
Κρότον κάνεις δὲν ἄκουσε καὶ τοῦ κακοῦ κυττάζω,
Νὰ βρῶ τὸ μέρος δὲν ἔμπαρῶ, ποῦ εἶνε ραγισμένο.

Κρουή πληγὴ ἔμερόνυκτα τὸ τρώγει, τὸ δαγκάνει,
Τριγύρω του ἀπλώνεται καὶ μέσα του προβαίνει.
Καὶ στάλα στάλα τὸ νερὸ τοῦ φεύγει καὶ τὸ χάνει.
Τὸ λουλούδι μαραίνεται, ζωὴ πιά δὲν τοῦ μένει.

Κάνεις δὲν ὑποπεύθηκε, δὲν ἔχει τὴν αἰτία,
Καὶ ὄλοι τὸ κυττάζουμε μὲ βλέμμα πονεμένο,
Μὰ τὸ γαλι ἔχάθηκε, δὲν ἔχει θεραπεία.
Ἄχ! μὴ τὸ ἔγγιξες, πρόσσεχε γιατί' εἶνε ραγισμένο.

Καὶ ἡ καρδιά πολλὰς φορὰς κρυφὰ κρυφὰ ραγίζει,
Σὰν τὴν πληγόνη ἀσπλαγχο κα' ἀγαπημένο χέρι.
Ὁ πόνος εἶνε μυστικός, κάνεις δὲν τὸν γνωρίζει,
Αὐξάνει: θμῶς ὀλονὲν καὶ θάνατον θὰ φέρη.

Γερὴ ἴσ'τὰ μάττα ἡ καρδιά τοῦ κόσμου πάντα μένει,
Ἄχ! μὴ τὴν ἔγγιξες, πρόσσεξε, γιατί' εἶνε ραγισμένη.

Ὡς ὠμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ κ. Λαφφὼν, δὲν ἀξιοῖ ὅτι διὰ τῆς μεταφράσεώς του ἀπέδωκε πᾶσαν τὴν ἀθρᾶν χάριν τοῦ πρωτοτύπου. Οὐχ ἦττον ἡ μετάφρασις εἶνε λίαν ἐπιτυχής, παρέχει δ' εἰς τοὺς ἀγνωστοὺς τὴν γαλλικὴν πιστὴν ἰδέαν τοῦ μικροῦ ἀριστουργήματος τοῦ Σουλλῦ Προυδῶμ.

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ὁ λησμονήσας ἐσυγχώρησεν, ὁ συγχωρήσας προσπαθεῖ νὰ λησμονήσῃ.

Αἱ συκοφαντίαι ὁμοιάζουσι τὰ κίβδηλα νομίσματα: πλείστοι οὐδέποτε θὰ διανοοῦντο νὰ ἐκτυπώσωσι τοιαῦτα, δὲν διστάζουσιν ὅμως νὰ τὰ θέσωσιν εἰς κυκλοφορίαν ὅταν τύχουσιν εἰς χεῖρας τῶν.

Παρητηρήθη ὅτι ἐξ ὄλων τῶν ζώων ἡ γάτα, ἡ μῦξα καὶ ἡ γυνὴ καταναλίσκουσι πλείονα χρόνον πρὸς καλλωπισμόν.

Πλειότερον εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀληθείᾳ ὁ βλέπων τὰ πράγματα μελανὰ ἢ ὁ βλέπων αὐτὰ ῥόδινα.

Σπουδαῖοι εἶνε πολλάκις οἱ μετὰ σπουδαϊότητος ἀνοηταίνοντες.

Κυριωτάτη λεπτότης εἶνε τὸ νὰ σέβηται τις τὴν λεπτότητα τῶν ἄλλων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Αὐλαί, κυβερνήσεις, βουλαί, δημοτικὰ συμβούλια, σωματεῖα ἐπωφελήθησαν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰωβιλαίου, ὅπως ἐκδηλώσωσι τὰ πρὸς τὸν Πάπαν αἰσθήματά των. Ἐπρώτευσαν, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἐν τῇ ἐκδηλώσει αἱ καθολικαὶ δυναστεῖαι. Πάντα τὰ μέλη τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων ἐπεμψαν τῷ Πάπα πολυτιμώτατα δῶρα, θαυμάσια δὲ λόγῳ μεγαλοπρεπείας ὑπῆρξαν τὰ δῶρα τῶν Ὁρλεάνων, ἅτινα ἐκόμισεν εἰς Ρώμην ὁ δοῦξ Ἀλανζόν. Ἡ ἄνασσα Βικτωρία ἐπεμψεν ἑκτακτον ἀπεσταλμένον, τὸν ἐπιφανέστατον καθολικὸν εὐπατριδὴν τῆς Ἀγγλίας δούκα Νόρφολκ, καὶ ἐκ τῆς ἀπωτάτης δ' Ἀσίας μονάρχαι ἡμιδάρβαροι ἀπέτισαν φόρον θαυμασμοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Εἰς 34 ἑκατομύρια φράγκων ὑπολογίζεται ἡ ὕλικὴ ἀξία τῶν δῶρων, ἅτινα ἐπέμψθησαν εἰς Ρώμην ἐκ τῶν πέντε ἡπείρων. Ἄλλ' ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτῶν ἀξία εἶνε αὐτὸ τοῦτο ἀμήθητος. Ὅ,τι δύναται νὰ παραγάγῃσι τελειότατον αἱ καλὰ τέχναι, ἡ βιομηχανία, παρήχθη χάριν τοῦ Πάπα, μουσεῖον δ' ὄλον θὰ ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρυσὰ ἀγάλματα, τὰ χρυσοῦφанта ἄμφια, οἱ πίνακες, τὰ λειτουργικὰ σκεύη, τὰ ἐμβλήματα, ἅτινα ἐπεσωρεύθησαν ἤδη ἐν τῷ Βατικανῷ. Ὁ Πάπας, ὅτε ἐτέλεσεν ἐν τῷ ἀπεράντῳ ναῶ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὴν χρυσοῦσαν τοῦ κυργίαν του, ἔφερον ἀποκλειστικῶς ἄμφια καὶ κοσμήματα ἐκ τῶν δωρηθέντων αὐτῷ ἐπὶ τῷ Ἰωβιλαίῳ. Τὴν κεφαλὴν του ἐκόσμηε ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας δωρηθεῖσα μίτρα, κατόπιν δὲ ἡ ἀδαμαντοκόλλητος τιάρα, ἣν ἐδώρησεν ἡ πόλις τῶν Παρισίων ὁ βαρῦτιμος ἀμπορεύς, δι' οὗ ἀπενίρθη τὰς χεῖρας, ἐδώρηθη ὑπὸ τῆς βασιλείσεως τῆς Ἀγγλίας τὸν χρυσοῦφanton μανδύαν του ἐκέντησεν ἡ αυτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας τὰ σανδάλιά του ἐκέντησεν ἰταλίδες θέσποιναί καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πτερά τῶν στρουθοκαμήλων, ἅτινα ἐκυμαίνοντο περὶ τὸν πατικὸν θρόνον, ἐπέμψθησαν ὑπὸ βαρβάρου μονάρχου τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ Σάρα Βερνάρ εἶνε ἀπαρμύθητος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μικρᾶς πάνθηρος, ἣν ἐκόμισεν εἰς Παρισίους ἐξ Ἰσημερινοῦ τῆς Ἀμερικῆς, δωρηθεῖσαν ὑπὸ ἀξιωματικῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ ἔξοχος ἠθοποιὸς ἀνέθρεψε μετὰ πολλῆς στοργῆς τὸ θηρίον. Ἐν τῷ παρισινῷ αὐτῆς μεγάρῳ ἔθρυσε χάριν αὐτοῦ μέγαν χρυσότευκτον κλωδόν, ἐν ᾧ ἐνδιητᾶτο μακαρικῶς ὁ προσφιλὴς αἰχμάλωτος. Ἀλλὰ πολλάκις τῆς ἡμέρας τοῦ κλωδοῦ ἡ θύρα ἠνοίγετο καὶ ἡ πάνθηρ ἐφέρετο τότε εἰς τὰ γόνατα τῆς κυρίας αὐτῆς καὶ ἀπῆλαυε θωπεῖων καὶ φιλημάτων. Ἐνίοτε δὲ κατὰ τὰς νύκτας τῆς μεγάλης ἀγάπης συνεμερίζετο καὶ τὴν εὐνήν τῆς Σάρας Βερνάρ. Ἄλλ' ἰδοῦ αἴφνης ἡ μικρὰ πάνθηρ ἐτελεύτησεν, ἄγουσα μόλις τὸν δέκατον τέταρτον μῆνα τῆς ἡλικίας αὐτῆς, καὶ κλαίει καὶ ὀδύρεται ἡ ἀπαράμιλλος Τόσκα.